
In dit nummer o.a.

Kroniek
Nogmaals Paas

Thema
Barnabas in the picture

Rondblik
De stal en de ster van Betlehem

Gemeentebreed
Avondmaal en gereformeerde leer

Boek van de maand
Calvijnoogst

Persrevue
Nieuwe spiritualiteit - Updates voor
New Age
Wanneer je kind afdwaalt
Hoe wordt de schepping een open boek
voor je?

**En houd dit voor ogen: ik ben met
jullie, alle dagen, tot aan de voltooi-
ing van deze wereld.**

(Matteüs 28:20b)

Het was een ware happening, de afsluiting van het Calvijnjaar in Dordrecht. De datum, 31 oktober, werd bij wijze van spreken van Luther geleend, maar de traditionele herdenking van de Hervorming werd helemaal met 'Calvijn' gevuld. Al liet 'Luther' zich nadrukkelijk niet onbetuigd: eerst met Bachs Cantate nr. 80 'Ein feste Burg ist unser Gott' en aan het slot met 'het Lutherlied' in de gezwollen Tachtigers-versie van J.J.L. ten Kate. Maar de opening was wel echt 'Calvijn' geweest: de eerste twee verzen van Psalm 78 in de berijming van 1773, 'op hele noten' – verrassend klonk dat weer, juist bij deze psalm met de drie lange beginnoten, en nu dan door in dat tempo – en vooral: a capella, want het monumentale hoefdorgel is in restauratie...

Nader Bekeken

Immanuël leeft!

En och, even afgezien van het tempo en de verouderde berijming, het blijft

Schriftlicht
P. Schelling

een geweldige en zelfs emotionele ervaring om in zo'n prachtige kerk, tot de laatste plaats bezet met 'kinderen' van Calvijn, 'een kunstig lied van Asaf' te zingen. Dat rijke onderdeel van 'de calvinistische traditie' behoort ook tot de erfenis die juist deze psalm ons oproept zorgvuldig te bewaren. En dat

Nader Bekeken *colofon*

Nader Bekeken is een periodieke uitgave van de Stichting Woord en Wereld en verschijnt 11 keer per jaar.
De Stichting geeft tevens een serie Cahiers uit tot versterking van het gereformeerde leven.

Dagelijks Bestuur van de Stichting Woord en Wereld

Dr. ir. H.B. Driessen, voorzitter
Ds. H. Pathuis, secretaris
W.A. Dreschler, penningmeester

Redactie Nader Bekeken

Drs. J.W. van der Jagt, eindredactie a.i.
Drs. H.J. Boiten
Ds. C. van Dijk
Dr. A.N. Hendriks
Ds. P.L. Storm
M.J.A. Zwikstra-de Weger

Redactiesecretariaat

Dr. J. Kooistra
Hemsterhuislaan 3, 9752 NA Haren
Tel.: 050-5344508
E-mail: jkooistravis@home.nl

Medewerkers Nader Bekeken

Ds. S.M. Alserda, Hoogerkerk
Ds. J. Beekhuis, Amersfoort
Ds. C. van den Berg, Amersfoort
Ds. H. van den Berg, Berkel en Rodenrijs
Drs. L. Bezemer, Wezep
Drs. F.J. Bijzet, Brouwershaven
A.C. Breen, Armadale, WA
Drs. J.J. Burger, Axel
Dr. ir. H.B. Driessen, Apeldoorn
Ds. H. Drost, Rivne, Oekraïne
Ds. K. Folkersma, Spakenburg
Ds. G.E. Geerds, Ommen
Drs. B.P. Hagens, Soest
Ds. M. Heemskerck, Nijkerk
Drs. A. Kamer, Hoogland
Prof. J. Kamphuis, Ommen
Ds. J.H. Kuiper, Assen
Prof. dr. G. Kwakkel, Kampen
A. van Leeuwen, Papendrecht
Drs. H. van Leeuwen, Berkel en Rodenrijs
Ds. P. Niemeijer, Den Helder
Prof. dr. F. van der Pol, Hattem
Ds. R.Th. Pos, Rijnsburg
Ds. P. Schelling, Amersfoort
G.J. Schutte, Zeist
Ds. M.H. Sliggers, Hoevelaken
G. Slings, Lelystad
J. Veenstra, Emmen
Ds. J. Wesseling, Putten
Ds. Joh. de Wolf, Amersfoort
Ds. G. Zomer Jzn, 's-Hertogenbosch

Vormgeving, fotografie: Studio Bert Gort BNO, Leek
Internet: www.woordenwereld.nl

Hier is een register op alle jaargangen beschikbaar.

Druk en administratie: Scholma Druk bv, Postbus 7, 9780 AA Bedum, tel. 050-301 36 36

Cd: Nader Bekeken is ook op cd verkrijgbaar.

Inlichtingen: Chr. Bibl. voor Blinden en Slechtzienden, postbus 131, 3850 AC Ermelo, tel. 0341-565499

Abonnementen: Postbus 7, 9780 AA Bedum, Telefoon 050-301 36 36. E-mail: woordenwereld@scholma.nl

Abonnementenprijs:

	eigen overschrijving	machtiging
Nader Bekeken	33,50	32,50
Nader Bekeken, tevens abonnee op de cahiers	30,00	26,75
Nader Bekeken, studenten	15,50	14,50
Cahiers bij abonnement, per titel	8,00	7,75
Cahiers, extra nabestelling door abonnees	8,00 + porto	
Cahiers, losse verkoop	10,50	9,75
Bankrekening 39.50.36.046 Hardinxveld-Geissendam.		
Het abonnement loopt per kalenderjaar; opzeggen schriftelijk of via e-mail voor 1 december.		
ISSN 1380 - 3034		

in een tijd waarin het prachtige lied van de kerk zomaar wordt prijsgegeven voor het makkelijke lied van de snelle geloofskick.

Zoals meer van die traditie onder druk staat. Aan de avond in de Dordtse Grote Kerk was voor een vijftigtal 'fijnproevers' een dag theologie voorafgegaan in de lutherse Trinitatiskapel. In vier blokken van twee voordrachten en debat werd de theologische erfenis van Calvijn door een achttal gereformeerde knappe koppen 'gewikt en gewogen' op zijn relevantie voor de eenentwintigste eeuw. Over onderwerpen als 'Hoe openbaart God zich?', 'Wie is God?', 'Predestinatie en prediking' en 'Christus en de Geest' blijkt Calvijn zeker niet het laatste woord te hebben gesproken, maar hij heeft aan het denken over de Here en zijn Woord en werk een richting gegeven die ook voor het antwoord op vragen van deze tijd belangrijke impulsen geeft.

Menselijke geschiedenis

En dat alles na vijf eeuwen... Dat wil zeggen: na een kwart van onze christelijke jaartelling. Onvoorstelbaar. 'Het gaat snel voorbij en wij vliegen heen', zei Mozes (Ps. 90) – wat is daarom een paar jaartjes leven tussen u en mij?

Ja, maar voor Hem, onze Here, is duizend jaar als een dag en een dag als duizend jaar. Door het eerste kan Hij zo'n Calvijnherdenkingsperiode in één blik overzien, terwijl door het tweede iedere dag, ieder uur, iedere seconde voor Hem telt. Iedere dag, ieder uur van het leven van de man en van dat van zijn leerlingen daarna, tot ons leven vandaag.

Calvijn is in de loop van de tijd vele malen herdacht. Maar ik heb de indruk dat er ditmaal veel aandacht is geweest voor de man en zijn leven. Dat past in deze tijd. We hebben in de samenleving en ook in de kerk meer dan vroeger aandacht voor de mens achter de... en vult u maar in welke ambtsdrager, functionaris, autoriteit u wilt.

Die verhoogde aandacht diende in dit Calvijnjaar ook een ander doel. In ons land is 'calvinisme' bijna een scheldwoord, en die negatieve lading wordt makkelijk opgehangen aan een beeld dat men van de man heeft. Waarop dat beeld ook gegrond mag zijn – veel

zogenaamde deskundigen in de media hadden vaak een heel grote mond, maar gaven dan ook blijk nauwelijks te weten over wie ze het hadden, en elkaar vaak maar wat na te praten. Stuitend soms. En dan deed het de afgelopen periode goed om ook eens wat goeds over die man uit Genève te lezen of te horen, met concrete historische gegevens onderbouwd...

Of dat voor het 'Calvijnbeeld' in de breedte van het denken van de mensen effect heeft, zal de tijd moeten leren. Maar om een gerenommeerd 'herdenker' te noemen: de Apeldoornse prof. Herman Selderhuis heeft zijn best gedaan! Hij was met zijn Instituut voor Reformatieonderzoek een energieke motor achter het Calvijnjaar – met als kroongetuige de boeiende tentoonstelling in de Grote Kerk in Dordrecht. Hij sloeg in woord en beeld, ook in zijn toelichtingen op de tentoonstelling, een ontspannen toon aan over Calvijn, nuchter, gekruid met milde humor, maar vooral liefdevol en betrokken, ook als er wel kritische noten gekraakt moesten worden. Neem een boek als *Calvijn een mens* (Kok, Kampen, 3^e druk 2009). In de Inleiding schrijft hij dat hij hoopt te laten zien dat Calvijn meer is dan 'een boek met een puntbaard' of 'iemand die zijn leven lang aan een droge dogmatiek sleutelt en in z'n vrije tijd ketters in brand steekt'. En als we nu 'in zijn huid kruipen' – vooral door zijn brieven te lezen – 'komt er misschien wel een ander mens uit'. Je hoort het hem zeggen in die ronde taal met z'n onmiskenbaar Saksische klinkers. Of zoals destijds bij de opening van de tentoonstelling, met de koningin erbij: 'Van welke kerk zou Calvijn lid willen zijn?', en na een aantal mogelijkheden te hebben afgestreept: 'Pas maar op: misschien zou hij wel zeggen: Ik kom maar bij u, want daar valt nog zoveel te reformeren!'

Kortom, hij slaagde erin die man Calvijn tot leven te wekken. En dan realiseer je je dat de geschiedenis niet alleen de geschiedenis is van stromingen en bewegingen en machten en volken, maar ook van mensen en hun uren, dagen, maanden, jaren. En dat de Heer van de geschiedenis ook toen de uren, dagen, maanden, jaren van Calvijn, en van Straatsburg en Genève regeerde. Net als nu, nu u het eindejaarsnummer van ons blad in handen hebt.

Nadrukkelijke belofte

U begrijpt waar ik naartoe wil. Zo'n boeiend brok geschiedenis van een half millennium overzien en je dan realiseren dat de Here van daaruit en daardoorheen ook zijn spoor trok naar jouw concrete leven vandaag, dat doet je Hem aanbidden die dezelfde blijft, gisteren, vandaag en tot in eeuwigheid: Jezus Christus, nadrukkelijk met zijn volle namen (Heb. 13:8). Dezelfde als die van het slot van Matteüs' evangelie (28:16-20), met die krachtige Immanuel-uitspraak: 'Houd dit voor ogen: Ik ben met jullie.'

Gemeten aan Christus' woorden, die Matteüs verslaat in die laatste vijf verzen van zijn boek, zouden we denken dat het de laatste zijn vóór zijn hemelvaart. Maar blijkens vers 16 en 17 zijn ze nog een vervolg van Matteüs' verslag van de opstandingsdag met de vrouwen, hun ontmoeting met de Heiland en de leugen van de Joodse raad (1-15); het gaat nu over de elf leerlingen die Hem ontmoeten in Galilea, en wel op de berg van de Bergrede. Wij weten dat Hij in Jeruzalem al eerder in hun midden is geweest (Luc. 24:36v, Joh. 20:19v), dus de paasdag zelf moet al wel even geleden zijn. Maar Matteüs zegt wel dat 'enkelen nog twijfelden'. Van Johannes (hfdst. 21) weten we ook dat er meer is gebeurd daar in het noorden, en Lucas is de enige die aan het slot van zijn evangelie (24:50v) en in het begin van zijn tweede boek, Handelingen (1:4v), over de hemelvaart spreekt. Dat wil zeggen dat de Here de drie (samenhangende!) zinnen die Matteüs uit zijn mond heeft opgetekend, op ieder moment in de veertig dagen tussen Pasen en Hemelvaart gesproken kan hebben. Maar dat ze (samenvattende) afscheidswaarden zijn, is duidelijk.

Afscheidswaarden? Ze eindigen met een opvallend nadrukkelijke verzekering: 'Houd dit voor ogen: Ik ben met jullie ...' Huiselijk gezegd: geen misverstand, Ik blijf bij jullie. Hoezo afscheid? Ja, maar ze hebben Hem later wel voor hun ogen weg zien gaan (Luc. 24:51; Hand. 1:9v). Zeker bij de laatste verzen van Lucas' evangelie zouden we ons kunnen voorstellen dat de Heiland deze woorden van het slot van Matteüs gesproken heeft.

Maar een spanning is er wel. Hoe is Christus' afscheid met zijn belofte te rijmen? En pijnlijker nog: *als* Hij dan met ons is, waaraan is dat dan te merken in

deze verwereldlijkte wereld?

En in de verscheurde kerkelijke wereld? Het gaat toch allemaal maar door, het geweld en het onrecht? En was Calvijn niet een hartstochtelijk ijveraar voor de eenheid van Gods volk?

Vorstelijk afscheid

Het boeiende is dat het woord van de Heiland over zijn presentie in deze wereld en in ons leven niet maar een losse wandtekst is, hoe troostrijk ook, maar het wortelt in de voorgaande zinnen.

Het staat eerst onder de kracht van het begin (vs. 18): 'Mij is alle macht gegeven in de hemel en op de aarde.' Dat is een gegeven dat Hij in heel zijn optreden heeft gedemonstreerd – macht en bevoegdheid over natuurkrachten, over demonen, over leven en dood zelfs, alles had de Vader Hem toevertrouwd (11:27) –, maar dat door zijn dood en opstanding heen alleen maar is bevestigd, en dat nu bij zijn afscheid en zijn naderende troonsbestijging weer helder moet worden neergezet. Heel de wereld is zijn gebied. Maar dat moet in een wereld die zucht onder satanische tirannie, wel worden waargemaakt. Daarvoor zal naast de bevoegdheid ook goddelijke macht nodig zijn.

Vandaar ook de speciale veelomvattende opdracht die de leerlingen krijgen: ze moeten *dus*(!) de wereld als zijn gebied voor Hem gaan veroveren (vs. 19v). Alle bevoegdheid komt Hem toe? Dan hoort ook de wereld aan zijn voeten. In verband met die bevoegdheid van de Vader en niet om de gunst van de satan in zijn brutale waan (4:8v). Er valt een koninkrijk te winnen, en de luister van een koning is een talrijk volk (Spr. 14:28). De verkondiging van het heil moet de grenzen over van wat tot op heden Gods volk was. Ook de gojim, de heidenen, mogen gaan delen in de zegen en de vrede van zijn koninkrijk. Volken moeten zijn leerlingen worden, met de doop worden gemerkt als het dienstvolk van de Drie-enige, en onderwezen in de wet en de stijl van zijn rijk. Zie Hem daar staan bij die elf en in een vorstelijk weids gebaar zijn hand uitstrekken naar ons in de lage landen bij de zee, over eeuwen geschiedenis heen en met knooppunten als Wittenberg en Genève. Om een kerk te stichten, die het werk van de apostelen heeft geleerd en een zegen is voor haar omgeving. Om te

Nader Bekeken *inhoud*

Schriftlicht

Immanuel leeft! 321

P. Schelling

Kroniek

Nogmaals Paas 325

C. van Dijk

Thema

Barnabas in the picture 329

A.N. Hendriks

In memoriam

In memoriam Detmer Deddens (1923-2009) 333

J. Kamphuis

Column

Filter 335

R.Th. Pos

Rondblik

De stal en de ster van Betlehem 336

J. Knigge

Gemeentebreed

Avondmaal en gereformeerde leer 339

P. Niemeijer

Boek van de maand

Calvijnoogst 341

J.W. van der Jagt

Gedicht

Arm huisgezin, Guido Gezelle 345

G. Slings

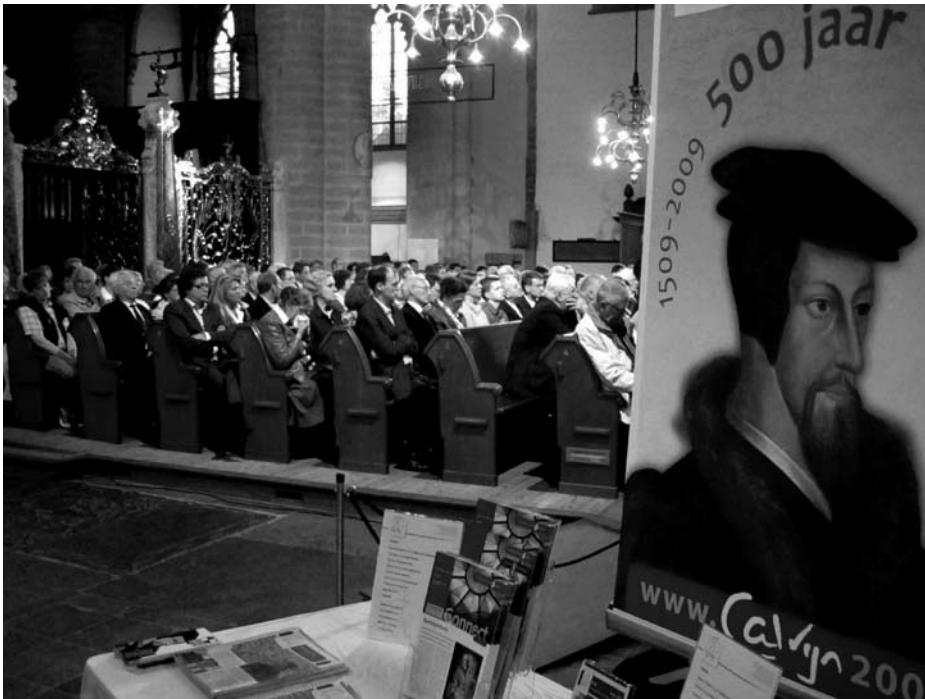
Persrevue

Nieuwe spiritualiteit – Updates voor New Age 346

Wanneer je kind afdwaalt 348

Hoe wordt de schepping een open boek voor je? 350

P.L. Storm

Bakels beschrijft en waarin hij staande bleef in kamp Natzweiler, niet door bijzondere dapperheid, maar door geloof (*Nacht und Nebel*, p. 153v). Ongelofelijk, maar waar! Geloofsogen zien het soms, of alleen de tegenstander, die terugdeinst.

Geduldige hoop

Het woord van de Here Jezus herinnert aan een ander moment in de geschiedenis van Gods heil. Ik denk aan de ontmoeting die prins Mozes had bij de Horeb, waar de Here hem verscheen in een brandende doornstruik en hem de opdracht gaf om naar Egypte terug te gaan en zijn volk te bevrijden (Ex. 3). Als Mozes zegt: 'Wie ben ik?' antwoordt de Here even simpel als krachtig: 'Ik zal bij je zijn' (vs. 11). Maar als Mozes doorvraagt wat hij moet zeggen wie hem gestuurd heeft, komt er een wat geheimzinniger antwoord: 'Ik ben die er zijn zal. Zeg maar dat "Ik zal er zijn" je heeft gestuurd' (vs. 14). Daarin zit de waarschuwing dat wij niet moeten menen de zaken wel te kunnen beheersen, en niet ongeduldig moeten worden als het allemaal wat anders uitpakt dan we hoopten en de Here niet direct lijkt in te grijpen. We moeten de dingen van God, zijn beleid, niet met mensenmaat meten, maar ook bereid zijn eerbiedige afstand te houden, zoals de Here van Mozes vroeg bij de brandende struik (vs. 4v).

En dat te meer omdat Hij ons wél perspectief geeft. De Here Jezus zegt: 'Ik ben met jullie, alle dagen, tot aan de voltooiing van deze wereld.'

Dat 'alle dagen', zeiden we al, dat is de grote wirwar van het dagelijkse leven, de oneindige gevarieerdheid van de dagelijkse werkelijkheid. Die vaak vijandige werkelijkheid, die ons het zicht op de Here kan benemen. Maar in die wirwar verliest Hij het zicht op ons niet – integendeel. Hij is niet zomaar 'altijd' bij ons, maar ook voor Hem is iedere dag er één – duizend jaar één dag en één dag duizend jaar, zeiden we al. Zo zijn uren, dagen, maanden, jaren in zijn hand.

Maar Hij heeft in die alledaagse wirwar ook een lijn uitgezet. Te midden van de zorg in het dagelijkse detail verliest Hij het grote geheel niet uit het oog. Hij gaat de wereld voltooien. De weerbarstige werkelijkheid van haat en geweld en verzet beneemt ons vaak het zicht op Christus' nabijheid in ons leven en in de wereld. Zo biedt diezelfde

zorgen ook dat de wereld weer kerk wordt, woonhuis van God, zodat er in een nieuw Jeruzalem straks geen tempel, geen kerk meer nodig is (Op. 21:22).

Een mensenmogelijke taak is dat, de wereld van de volken aan de voeten van de Koning brengen. Ja, maar 'houd nu dit voor ogen: Ik ben met jullie' (vs. 20b). Wie in zijn naam het heil verkondigt, staat niet alleen. Integendeel, hij mag zich van de ondersteuning van zijn Zender overtuigd weten. Niet maar 'altijd', maar 'alle dagen': in heel dat bonte en gevarieerde leven van dagen en nachten. En er kan zich wat opdoen in een mensenleven! Maar dan is Hij erbij – alomtegenwoordig als Hij is.

Gelovige blik

Als we zo het laatste woord van de Heiland voor zijn afscheid lezen in de eenheid van deze verzen, dan wordt de spanning met de werkelijkheid van ons leven alleen maar groter.

Want over bevoegdheid en macht gesproken: die van de heerser van deze wereld is een verschrikkelijke werkelijkheid in ons dagelijkse bestaan. Als wij uitkomen en opkomen voor de heerschappij van Christus, leidt dat in het beste geval tot een vriendelijke of meewarige lach, als het geen spot en boosheid losmaakt.

En de norm van het koninkrijk zou het leven moeten bepalen? Op wiens gezag denken wij eigenlijk deze boodschap voor de wereld te kunnen uitdragen? Heel de wereld Christus' gebied? Dan zal eerst een hoogmoedige mens van de

troon gestoten moeten worden, en we weten van ons eigen hart hoe moeilijk dat is...

Vandaar dat de verzekering van Christus' nabijheid ook zo hard nodig is. Voor 'alle dagen', dat wil zeggen: voor een dienstleven in de hitte van de dag en de koude van de nacht. Maak je maar geen illusies, zei Hij ooit, ze hebben Mij vervolgd, dus zullen ze ook jullie vervolgen en jullie zullen het zwaar te verduren krijgen in de wereld (Joh. 15:20; 16:33). Dat is de werkelijkheid waarin apostelen, reformatoren en kerkmensen leven. In de spanning tussen belofte en werkelijkheid.

Maar doet die werkelijkheid de belofte dan teniet? Nee, want de belofte vraagt om gelovige aanvaarding. Dan overtuigt het geloof ons van de waarheid van wat we niet zien (Heb. 11:1). En het scherpt ook de blik, zodat we soms wel zien wat niet zichtbaar was.

De Schrift heeft prachtige voorbeelden van die werkelijkheid. Elisa mag zijn dienaar laten zien wat hij zelf al zag in Dotan: het leger engelen dat hun ter beschikking stond, was groter dan het leger dat hen bedreigde (2 Kon. 6:17). De beschermer van Daniël's vrienden in de oven vertoonde zich, krijgen we de indruk, alleen aan hun vijand Nebukadnessar (Dan. 3:24v). Stefanus mag ineens in een open hemel zien wie hem terzijde staat en opwacht (Hand. 7:55v). En Petrus mag aan de hand van een gezant van God de gevangenis uit, de straat op (Hand. 12:7v). Het was die werkelijkheid(!), die de christen Floris

werkelijkheid ons vaak ook zicht op niet veel meer dan afbraak en achteruitgang. Zodat het ons van de moed berooft om de hand aan de ploeg te blijven slaan in het koninkrijk Gods. Een wereld winnen voor Christus? Wat voor wereld dan...? Wel, zegt Christus, diezelfde wereld die Ik aan het voltooiën ben. Ik breng de afbraak, de afval en het onkruid tot rijping, net zo goed als de gehoorzaamheid aan mijn woorden en de liefde tot mijn dienst. En als jullie dat grote, dat geweldige en meeslepde soms helemaal niet zien, wanhoop niet, maar let op de kleine signalen dat het werk van de Here doorgaat. Dat voltooiën van wereld en geschiedenis is maar niet beëindigen, afsluiten, maar echt gaaf afronden en tot z'n bestemming brengen. Dat geldt voor het grote geheel van Gods plan met de wereld, evenzeer

als voor het kleine detail van zijn regie van mijn leven.

Immanuël leeft!

Het is de opgestane Heiland die afscheid gaat nemen van zijn leerlingen en dan zulke woorden in de mond neemt: Mij is de macht, jullie ontvangen de opdracht en Ik ben met jullie, aan Mij mag je je kracht ontlennen. En dan is Immanuël aan het woord – met dezelfde Immanuël als met wie Matteüs zijn evangelie begon (1:23), sluit hij het af. Toen nog vóór de weg die Hem uiteindelijk op Golgota zou brengen, nu na de verrassing van de paasmorgen.

De Immanuël van Psalm 46, de vaste burcht, die dankzij Luther zo'n beheersende plaats kreeg in de liedcultuur

van de Reformatie en die het lied van de 31^e oktober werd. In de calvinistische traditie kreeg hij stem in een berijmde psalm op een prachtige sonore melodie. Ze gaven ons weer zicht op geloof, hoop en liefde, die mannen van weleer – mannen van God, mensen van God, niet boven de werkelijkheid uitgestegen, maar daar middenin met de schat van het evangelie.

Ze hadden niet het laatste woord en niet het eeuwige leven, al herdenken wij hen met grote dankbaarheid en geven we hun jubilea gepaste aandacht. Maar ze getuigden van Immanuël die leeft. En in die heerlijke ruimte passeren wij ook onze jaarwisselingen. Met een gelovige blik en geduldige hoop.

Al een klein jaar is er onrust in onze kerken over de benoeming van dr. Stefan Paas als universitair docent aan de Theologische Universiteit te Kampen. In deze bijdrage wil ik proberen te beschrijven wat er dit jaar is voorgevallen om zo aan te geven hoe we er nu in deze kwestie voorstaan. Een en ander loopt uit op een concreet verzoek aan de Theologische Universiteit.

Het begon allemaal met de benoeming van dr. Paas aan de TU voor een leeropdracht in het masterprofiel Missionaire Gemeente. Stefan Paas is gepromoveerd oudtestamenticus, die de laatste jaren veel over missionair werk heeft gepubliceerd.

Gereformeerd blijven.nl

Op de benoeming is gereageerd door een zevental predikanten uit onze kerken, toen verenigd (en deels nog) rond de website gereformeerd blijven.nl.

Zij stelden kritische vragen over de opvattingen van dr. Paas over de uitleg van de geschiedenissen die we in Genesis - Jozua aantreffen. Zij deden dat op basis van zijn proefschrift uit 1998 en een artikel uit het blad *Wapenveld*

uit 2001. De conclusie van de bezwaar indienende collega's was dat Paas gecapituleerd had voor inzichten uit de godsdiensthistorie. Die inzichten lijken zwaarder te wegen dan het gezag van de Schrift.

De dissertatie van dr. Paas ging over scheppingsvoorstellungen bij enkele profeten uit de achtste eeuw voor Christus. Hij betoogt daarin dat al in de achtste eeuw bij profeten voorkomt dat ze God de Schepper noemen. Daarmee verzet hij zich tegen een trend in de godsdiensthistorische benadering van het Oude Testament, waarin beweerd wordt dat pas in de tijd van de Babylonische ballingschap er gesproken wordt over God als Schepper. Dr. Paas wil dus binnen de kaders van de godsdiensthistorische methode aantonen dat God voorgesteld als Schepper al eerder voorkomt dan pas in de tijd van de ballingschap.

Dat de boeken Genesis en Exodus God als Schepper tekenen, wordt niet als geldig argument beschouwd, omdat men ervan uitgaat dat de boeken van

Mozes als geheel en in eindredactie van latere datum zijn.

Nergens blijkt echter dat dr. Paas omwille van het wetenschappelijke debat met dergelijke bijbelkritische opvattingen is meegegaan en er zelf een andere opvatting op nahoudt. Nee, er blijkt op allerlei plaatsen dat hij ervan uitgaat dat de in die boeken beschreven feiten zo niet hebben plaatsgehad. In elk geval beslist het bijbelse getuigenis niet over de feitelijkheid. En daar zit toch een groot probleem. Zo groot dat de zeven collega's kwamen tot de volgende conclusies:

Conclusies

1. *Dr. Paas komt in zijn omgang met de Schrift in strijd met wat we belijden in de artikelen 2-7 van de NGB. En in vraag en antwoord 19 van de Heidelbergse Catechismus.*
2. *Zou dr. Paas een formulier vergelijkbaar met het Ondertekeningsformulier voor docenten al ondertekend hebben, dan zou hij dadelijk op grond daarvan geschorst behoren te worden.*
3. *Hij voldoet niet aan het vereiste dat aan de universiteit docenten en predikanten moeten doceren die in de eerste plaats betrouwbaar zijn volgens de Schriften.*

Kroniek

C. van Dijk

De collega's vroegen om die reden om de benoeming ongedaan te maken.

Nader Bekeken

Ook in ons blad werd kritisch over de benoeming van Paas geschreven. De toenmalige eindredacteur sprak van een onbegrijpelijke benoeming (Kroniek februari). Dr. Wilschut betitelde het proefschrift van Paas als schriftkritisch. En hij verwees naar een artikel van Paas uit 2003 in *Theologia Reformata*, dat ongeveer gelijktijdig verscheen met de Engelstalige versie van zijn proefschrift. Daarin gaf Paas aan dat de wetgeving van het Oude Testament meer een profetisch ideaal tekent dan historische werkelijkheid. Concreet houdt dat bijvoorbeeld in dat er waarschijnlijk geen twaalf stammen uit Egypte zijn geleid, maar een beperkte groep, wellicht te vereenzelvigen met de Levieten* (die immers geen eigen erfdeel in Israël hebben en de godsdienst vernieuwden naar aanleiding van het verhaal van de wetgeving op de Sinaï).

De godsdiensthistorische ontwikkeling is waarschijnlijk anders geweest dan de Bijbel ons vertelt. Het bijbelse verhaal is verteld met een redactionele doelstelling, in een veel latere tijd dan we altijd dachten. En bijvoorbeeld zeker niet door Mozes zelf.

Dr. Wilschut eindigde zijn artikel met een verzoek.

‘Daarom zal het zaak zijn dat er vanuit de TU opening van zaken gegeven wordt. Is dr. Paas inmiddels van mening veranderd? Laat dat dan alsjeblieft publiek gezegd worden.’

Ons blad heeft zich nooit van de in de Kroniek uitgesproken zorg gedistantieerd. En zeker wilden we niets liever dan opening van zaken vanuit Kampen.

Kampen

Vanuit Kampen kwam een reactie. Geschreven door de hoogleraar Oude Testament, prof.dr. G. Kwakkel, medewerker van ons blad.

Hij schreef twee artikelen die in *De Reformatie* en in *Nader Bekeken* verschenen. (In ons blad gebeurde dat in april jl.).

Prof. Kwakkel lichtte daarin de godsdiensthistorische methode die Paas gebruikte, toe. Die methode beoogt de feitelijke ontwikkeling van de gods-

dienst te beschrijven. Niet hoe het naar Gods openbaring *moet*, maar hoe het vanuit historisch perspectief *gebeurd is*. De methode is het beschrijven van objectief vast te stellen feiten en gaat uit van algemeen toegankelijk bronnenmateriaal, zonder dat de Bijbel daarin een gezag heeft dat boven andere bronnen uitgaat. Sterker nog, sinds de negentiende eeuw, betoogt de hoogleraar, wordt in de liberaal-theologische wereld algemeen aangenomen dat de oudtestamentische teksten uit veel later datum stammen dan de daarin beschreven gebeurtenissen. Dat maakt ze niet erg betrouwbaar als bron van godsdiensthistorisch onderzoek. Ook maken de in het Oude Testament beschreven wonderen dat niet-gelovige historici bijbelverwijzingen maar beperkte waarde toedichten.

Volgens Kwakkel heeft Paas zich aan de spelregels van de godsdiensthistorische methode willen houden, los van wat zijn eigen overtuiging is. En binnen die spelregels heeft hij een goed werkstuk afgeleverd, waarin hij duidelijk maakt dat God al eerder Schepper wordt genoemd dan tot dusver werd aangenomen. Eeuwen eerder dan de Babylonische ballingschap. Dat doet hij met de wapens van de godsdiensthistorische wetenschap. Over zijn eigen opvatting kunnen we in het proefschrift niet zoveel vinden.

Paas heeft zich in de dateringskwes-ties van oudtestamentische bijbelboeken aan de gangbare historisch-kritische

methode aangepast. Dat had ook te maken met de universiteit waaraan hij promoveerde.

Kwakkel gaat ook in op wat Paas profetische geschiedschrijving van het Oude Testament noemde: dat de geschiedschrijving in het Oude Testament vanuit een bepaalde doelstelling van de auteurs gebeurt. De keuze van wat wel en niet verteld wordt, hangt samen met de doelstelling van de geschiedschrijver. Daarbij geeft Kwakkel voorbeelden uit de boeken Koningen en Kronieken. Helaas komt de hoogleraar er in dat verband niet toe om dat gegeven toe te passen op de vraag of Israël nu wel of niet met twaalf stammen uit Egypte geleid werd en de wet op de Sinaï ontving door bemiddeling van Mozes. En daar wrong nu net de schoen.

Kwakkel geeft aan dat er gesprek mogelijk is over de feitelijkheid van de zaken die in de eerste hoofdstukken van Genesis beschreven worden. Voor Paas gaat het daar niet zozeer over de vraag hoe de wereld is ontstaan, als wel over de vraag wie wij als mensen zijn. Daarmee stemt de hoogleraar in, maar hij blijkt wel te hechten aan de verbinding tussen de feitelijkheid van wat beschreven staat en de boodschap voor ons. Wat is tenslotte een boodschap als er geen feiten onder liggen? Uit andere publicaties van dr. Paas blijkt volgens Kwakkel dat hij zich door de Schrift wil laten gezeggen. Daarmee is er, besluit hij, basis voor vertrouwen en samenwerking.

Behandeling van bezwaren

Ondertussen lag er dat verzoek van de zeven predikanten om de benoeming te herzien. De behandeling daarvan verliep voor de indieners niet zoals ze zich dat vooraf hadden voorgesteld.

Er vond een gesprek plaats met dr. Paas. Dat was een vertrouwelijk gesprek, waaruit door hen geen inhoudelijke mededelingen zijn gedaan. Het enige dat ze op hun website daarover vermelden, is dat ze niet tot het inzicht zijn gekomen dat ze dr. Paas niet goed hadden begrepen of dat hun bezwaren uit de lucht gegrepen zouden zijn.

De Raad van Toezicht van de universiteit reageerde op het verzoek om de benoeming te herzien met de mededeling dat individuele kerkleden geen

rechtsingang hebben bij dit college. De Raad van Toezicht wordt aangesteld, aangestuurd en beoordeeld vanuit de generale synode. En op het handelen van de Raad van Toezicht kunnen individuele kerkleden geen bezwaar aantekenen.

Ondertussen schrijft de Raad van Toezicht wel iets inhoudelijks over het verzoek:

‘Wanneer kerkleden ons attenderen op een aangelegenheid waarin wij duidelijk iets over het hoofd hebben gezien of een misslag hebben begaan, zouden we ons daar zeker op bezinnen en zijn wij ook bereid dat te herstellen. Wij zijn daar echter door uw brief niet van overtuigd en wij zien geen gronden om terug te komen op de benoeming die door het College van Bestuur van de Universiteit is gedaan.’

Moeten we nu vaststellen dat de bezwaren wel of niet inhoudelijk zijn behandeld? Formeel niet. Maar het is duidelijk dat de Raad van Toezicht de bezwaren niet deelt.

We moeten blijkens een persbericht van de universiteit, gedateerd 31 maart jl., de artikelen van prof. Kwakkel lezen als het officiële verweer van de universiteit. Verder zegt de universiteit een studiedag over de materie toe.

De bezwaarde predikanten hebben hun moeiten vervolgens voorgelegd aan het curatorium van de universiteit. Het toezicht op het gereformeerde gehalte van de opleiding tot de dienst van het Woord ligt daar immers.

Ook daar ontvingen de broeders een teleurstellende reactie. De bezwaren hebben betrekking op een periode voordat dr. Paas aan de universiteit verbonden was. Daarover gaat het curatorium niet. En over het ongedaan maken van benoemingen gaat dat college al helemaal niet. Het curatorium heeft als taak erop toe te zien dat dr. Paas zijn handtekening onder het ondertekeningsformulier in zijn werk aan de universiteit hartelijk naleeft.

Opnieuw gebeurt er daarbij iets opmerkelijks: Er wordt geen inhoudelijke behandeling van de bezwaren gegeven. Maar er wordt wel op de bezwaren ingegaan. In de woorden van de brief van het curatorium: *‘Overigens is er in Kampen wel begrip voor uw vragen m.b.t. de dissertatie en latere publicaties van dr. Paas. De TU loopt voor die vragen ook niet weg, maar is voornemens binnenkort daar speciaal aandacht aan te geven.’*

Begrip is al wat meer dan wat de Raad van Toezicht inhoudelijk toevoegde. En in elk geval is het meer dan wat prof. C.J. de Ruijter in *De Reformatie* van 4 april vond van deze en andere bezwaren: indianenverhalen...

Anderen

Dit jaar werd er ook kritisch op de benoeming gereageerd door de emeritus hoogleraar J. Douma en door ds. A.H. Verbree. Zij deden dit in het *Nederlands Dagblad* in april.

Verbree verweet Paas dat hij zich in een positie had gemanoeuvreerd waarin hij zijn geloof op een zijspoor moest zetten. Moet je dat wel willen? Is dat niet buigen in de tempel van Rimmon?

In het weekblad *De Reformatie* van 2 mei schrijft Douma dat Paas zeer overtuigend in de huid van de schriftcritici gekropen is, maar dat nergens blijkt dat hij er ook weer uit gekropen is. Douma geeft aan dat hij zich niet langer tegen de benoeming van Paas verzet. Dat baseert hij op het feit dat Paas de belijdenis heeft ondertekend en dus daarop aanspreekbaar is. Douma blijft wel zeer kritisch staan tegenover zijn proefschrift en de wijze van theologiseren die hij daarin toepast.

In een reactie schrijft prof. De Ruijter in hetzelfde nummer van *De Reformatie* dat er een rode draad loopt door heel het theologiseren van Paas. En dat is die van het overtuigd spreken met de vijand in de poort. De Ruijter betoogt dat de huid van de schriftkritiek waarin Paas gekropen zou zijn, nooit de huid van Paas geworden is.

Ten slotte (althans in dit overzichtje, dat niet bedoeld uitputtend te zijn) schreef ds. J. de Wolf in ons blad een evaluerend artikel, nadat het wat rustiger geworden was.

In dat evaluerende artikel concludeert De Wolf dat Paas een zelfstandig theoloog is die in relatieve zelfstandigheid zijn posities kiest. Daarmee verzet De Wolf zich tegen het beeld dat Paas zich zou hebben aangepast aan een methodiek die hem eigenlijk tegen de borst zou stuiten. De Wolf toont aan dat Paas in zijn dissertatie wel degelijk ook zijn eigen visie doet horen. Er zit duidelijk continuïteit in de manier waarop Paas omgaat met de heilige Schrift. Daarin toont De Wolf aan dat de verdediging door professor Kwakkel niet overtuigend is.

Recent

Kort geleden schreef dr. Paas een korte column in het blad *CV.Koers*. Uit die column blijkt dat Paas in elk geval de onder ons geldende uitspraak van de synode van Assen 1926, in het geding rond Geelkerken, niet voor zijn rekening neemt.

De column is dermate kort dat ik die hier in zijn geheel overneem:

‘Het verbaast me dat het RD de spreekbuis van het creationisme is’

Creationisme is onder Nederlandse, orthodoxe christenen nooit erg populair geweest. Maar er waren en zijn uitzonderingen. Die waren tot voor kort bijna allemaal te vinden in één groep kerken: de kerkelijke stroming die ontstond uit de Doleantie en de afsplitsingen daarvan. ‘Moderne’, twintigste-eeuwse gereformeerden bleken vanaf 1926 vatbaarder voor het rationele ‘vastspijkeren’ van de uitleg van Genesis 1-3 dan de meer ‘ouderwetse’ gereformeerden.

In de evangelische beweging kwam dit denken in een stroomversnelling. Voor een deel is dit te verklaren uit het Amerikaanse netwerk van de beweging, voor een ander deel uit haar DNA: de evangelischen van de jaren zeventig waren voor het overgrote deel ex-gereformeerden. De organisaties die in die tijd het creationisme op de Nederlandse markt brachten, de Evangelische Omroep en de Evangelische Hogeschool, hadden ook heel wat mensen uit deze stromingen als oprichters.

Over het creationisme als zodanig heb ik weinig te melden. Maar de aantrekkingskracht ervan op bepaalde groepen christenen heeft zeker te maken met een moderne, rationalistische inslag. Meer ‘bevindelijke’ groepen waren er altijd huiverig voor. Daarom verbaast het me enorm dat het *Reformatisch Dagblad* zich de laatste tijd zo opwerpt als een spreekbuis voor deze ‘wetenschappelijke’ bewijsvoering van de Schrift. Heeft dit te maken met een cultuurverandering (lees: modernisering) van de Gereformeerde Gemeenten, de ruggengraat van het RD-publiek? Ik vrees het. In mijn jeugd werden de Gereformeerde Kerken (synodaal) altijd aangewezen als de kant waar het niet heen moest. Dat gebeurde met

deze formule, die ik nu graag aan het *RD* voorhoud: 'Pas op, met de gereformeerden is het ook zo begonnen.'

Stefan Paas is lector gemeenteopbouw in Ede en universitair docent missiologie in Kampen.

(*CV.Koers*, november 2009, p. 17)

Hier constateert (of construeert) Paas een curieus onderscheid tussen afgescheidenen en dolerenden. Het wil er bij mij niet in dat onder de kerken van de Afscheiding de opvattingen van Darwin minder met argusogen werden en worden bekeken dan in de kerken van de Doleantie. Het duidelijke geluid van het *RD* doet anders vermoeden.

Er werd in afgescheiden kring misschien niet op een wetenschappelijke manier gewerkt aan een antwoord op het darwinisme. Dat gebeurde logischerwijs eerder in het meer wetenschappelijke milieu van de Doleantie (de Vrije Universiteit).

Maar tussen Afscheiding en Doleantie ligt bij mijn weten geen waterscheiding in het waarderen van het creationisme, en zeker niet in het waarderen van de uitspraken van de synode van Assen. K. Schilder, die onder ons toch bekend mag staan als 'zoon der Afscheiding', nam het in zijn publicatie uit 1928 *Een hoornstoot tegen Assen?* wel-sprekend op voor de uitspraken van deze generale synode.

Paas waarschuwt er terecht voor om je geloof niet te baseren op wetenschappelijke inzichten die het gelijk van de Bijbel zouden moeten bewijzen. In dat verband vind ik het wel moeilijk zijn eigen proefschrift te positioneren.

Is het echt waar dat je kiezen moet tussen een bijbelkritisches wetenschapsmodel enerzijds (waarvoor Paas in gematigde vorm toch lijkt te kiezen) of een creationisme waarbij je op wetenschappelijke wijze de evolutietheorie blijft aanvallen?

Natuurlijk moet de exegese van de eerste bijbelhoofdstukken niet in kerkelijke uitspraken worden vastgelegd. Daar ging het de synode van Assen ook niet om. Het ging daar om de klaar-blijkelijkheid van de Schrift. De Schrift openbaart ons iets over de oorsprong van onze wereld. En over de oorsprong van de zonde. Als feiten van het begin. Klaarblijkelijk. Er moet in de kerken

een schriftgeloof zijn, dat er mee moet leven dat er wellicht heel wat vragen openblijven, maar datgene wat in de Bijbel verteld wordt, als Gods openbaring beschouwt. Dat namen de kerken in 1926 in bescherming.

Paas is als lid van de CGK niet gebonden aan die uitspraak. Maar hoe zit dat als docent aan onze universiteit?

Kampen, spreek

De universiteit heeft ons beloofd dat er een studiedag of een conferentie komt. Daar is het wachten nog op. Niet geheel duidelijk is me waar zo'n conferentie dan over gaat: over de godsdiensthistorische methode in de bijbelwetenschap? Over de status van Assen 1926? Misschien zelfs over het verschil tussen afgescheidenen en dolerenden op dit punt?

De Wolf had in zijn artikel in het oktobernummer van dit blad nogal wat vragen.

Mag een schriftgelovige opschrijven dat 'Jahwe waarschijnlijk een afsplitsing is van de Kanaänietische koningsgod El'? Natuurlijk staat zo'n zin in een bepaald verband. Maar we hebben het toch over de Vader van Jezus Christus, die hemel en aarde geschapen heeft en in zijn hand houdt? De eerbied voor Hem kun je toch niet buiten haakjes zetten? Vragen, over de profeet Jesaja en het boek Jesaja. Over Mozes en de boeken en de psalm (90) van Mozes. Was Mozes de eerste grote profeet of is hij een profetisch verdichtsel? Gaat Mozes aan de profeten vooraf? Of moeten we het omdraaien?

Dan zijn er de vragen rondom de handtekening onder de belijdenis. Prof. Douma accepteert de benoeming van Paas, vanuit het vertrouwen in die handtekening. En zo is het ook goede kerkelijke stijl. Maar toch blijven er vragen: impliceert dit dat Paas' manier van theologiseren valt binnen de bandbreedte van het ondertekeningsformulier? Of moet je zeggen: dat heeft hij voor die tijd geschreven, beoordeel hem op basis van zijn functioneren na de ondertekening (dat lijkt de benadering van het curatorium te zijn)? Daarop moet een duidelijk antwoord komen.

De vragen zijn nogal ongelijksoortig. Er zijn vragen bij waarbij ik me afvraag: moeten we die op het niveau van studiedagen en conferenties bespreken?

Als open vragen waarover je confereren kunt? We hebben er toch kerkelijke uitspraken over? Wat is daar dan vandaag de status van?

En dan is er nog de kerkrechtelijke vraag.

De uitspraak van de synode van Assen 1926 is in gang gezet door de bezwaren van een enkel kerklid. Is voor een eenvoudig beroep op die uitspraak een zevental predikanten zelfs onvoldoende? Bij alle respect en alle begrip voor de zorgvuldigheid van procedures doet het me toch allemaal wat vreemd aan.

Zou het niet goed zijn als voor de komende generale synode helder wordt gemaakt welke weg nog wel begaanbaar is? En voor alle duidelijkheid: die vraag wordt niet ingegeven door een behoefte aan kerkelijke relschopperij. Integendeel, helderheid dient de vrede. En neemt eventuele relschopperij de wind uit de zeilen.

Afgesloten 27 november 2009.

Noot:

* In de Engelstalige versie heeft dr. Paas de suggestie losgelaten dat het bij de uittocht uitsluitend om de Levieten zou gaan.

Barnabas in the picture

In Apeldoorn staat een christelijke gereformeerde kerk die de *Barnabaskerk* heet. Het gebouw heeft landelijk enige bekendheid gekregen doordat de generale synode van de CGK er verschillende keren vergaderd heeft. Het heeft me getroffen dat men in Apeldoorn een kerkgebouw naar Barnabas heeft genoemd. Barnabas, die wij hoogstens kennen als de metgezel van de apostel Paulus.

Hoe komt men ertoe juist hem te vernoemen? Als we het Nieuwe Testament erop nalezen, dan blijkt dat dit zo vreemd nog niet is. Barnabas heeft altijd sterk in de schaduw van Paulus gestaan, maar opvallend is dat zijn naam meer dan twintig keer in het Nieuwe Testament voorkomt. Barnabas blijkt bepaald niet een ondergeschikte figuur in de vroege christelijke kerk te zijn. Integendeel, je zou je zelfs kunnen afvragen of de apostel Paulus er wel was geweest, als Barnabas er niet was geweest! Uit wat de Schrift over hem vertelt, wordt duidelijk dat Barnabas een man van grote betekenis is geweest voor de jonge kerk.

In dit artikel wil ik aandacht geven aan die betekenis en duidelijk maken dat het wel te begrijpen is dat men een kerkgebouw naar hem noemt.

Zoon der vertroosting

Vanaf Handelingen 9 wordt Barnabas herhaaldelijk door Lucas genoemd. We zullen nog zien in welke verbanden. Verrassend is dat Lucas hem in Handelingen 4:36 en 37 al bij ons introduceert. Die introductie kan niet toevallig zijn. Kennelijk wil Lucas ons al vertellen wie de Barnabas is die in het vervolg van zijn boek zo'n belangrijke rol speelt.

De introductie staat gevat in wat Lucas verhaalt over het *leven* van de gemeente in Jeruzalem. Dat leven kenmerkt zich door wat Lucas in 2:42 omschrijft als een 'volharden in de gemeenschap'.

Het Griekse woord (*koinoonia*) dat Lucas voor 'gemeenschap' gebruikt, geeft J. van Eck weer met '*gemeenschappelijkheid*'.¹ Ik vind dat een vondst, die prachtig aangeeft wat zich in de jonge kerk van Jeruzalem als vrucht van de Heilige Geest openbaarde. Men is 'één van hart en ziel' (4:32), men leeft uit het geloof (4:32) en die geestelijke verbondenheid uit zich in een samen delen, in een zich voor elkaar verantwoordelijk

weten tot in het materiële bezit toe!

Ook in dat laatste is er voluit gemeenschappelijkheid. Niemand praat over 'zijn persoonlijk' bezit. Als het nodig is, verkoopt men bezittingen en zorgt dat de apostelen behoeftige broeders en zusters kunnen helpen.

Kijk, in die context ontmoeten we dan voor het eerst de *Barnabas* over wie ik het hebben wil. Hij blijkt eigenlijk Jozef te heten en is afkomstig uit Cyprus. Opvallend is dat Lucas ook nog vermeldt dat hij een *Leviet* was. Als we ons realiseren dat in het ongelovig verzet tegen de Here Jezus juist de stam Levi (de overpriesters en de priesters!) zo'n grote rol heeft gespeeld, krijgt zo'n kleine notitie van Lucas kleur. Hier is iemand nota bene uit de kring van de meest verklaarde vijanden van Jezus, die voor zijn kerk gewonnen is en dat metterdaad bewijst in wat Lucas over hem vertelt!

Want deze Leviet gaat de weg van het 'verkoop' en 'brengen' (naar de apostelen) die Lucas als kenmerkend voor de jonge kerk van Jeruzalem in 4:34 noemt. Treffend daarbij is dat Jozef als Leviet een verkoopbare *akker* bezit. Levieten immers ontvingen onder Jozua geen stamgebied als erfdeel (vgl. Deut. 10:9), want de HEER was hun deel. Zij worden bij de 'diaconale' voorschriften

Thema

A.N. Hendriks

in de wet van Mozes in één adem genoemd met de vreemdeling, de wees en de weduwe (vgl. Deut. 14:28-29).

Des te opvallender is dat een *Leviet* die in de wet van Mozes onder de categorie van de 'behoefigen' valt, over een *akker* kan beschikken en die verkoopt om juist andere behoeftigen te helpen!

Lucas noemt deze Josef later 'een goed man, vol van de Heilige Geest en van geloof' (Hand. 11:24), maar we zien dat zich nu al aftekenen in wat Lucas hier over zijn doen vertelt. We ontdekken het ook in de *bijnaam* die hij van de apostelen kreeg: *Bar-Nabas, zoon van de vertroosting*. Bij dat 'zoon van' is sprake van een veel voorkomende semitische verbinding (vgl. 'zoon van de vrede', Luc. 10:6; 'zoon van het verderf', Joh. 17:12) die het 'toebehoren tot', het 'beheerst worden door' aanduidt.² Josef wordt 'zoon van de vertroosting' genoemd, omdat hij blijkbaar de bijzondere genadegave bezit om te vertroosten (vgl. Rom. 12:8, waar hetzelfde woord wordt gebruikt). Het betreffende Griekse woord kan staan voor vermanen, vertroosten en bemoedigen. Josef is een broeder die met het Woord van de Here weet te komen en anderen daarmee te sterken. We zullen over die gave later nog meer horen.

Hier treft het dat Lucas vertelt hoe Barnabas zijn woorden met *daden* paart door een akker te verkopen en zo laat zien dat hij een 'dader' van het Woord is. De man die zo'n grote rol mag spelen in de jonge kerk, is iemand die weet wat 'zuivere en onbevleete godsdienst voor God' is: omzien naar wezen en weduwen in hun druk (vgl. Jak. 1:27)!

De bemiddelaar

In een heel andere setting ontmoeten we Barnabas in Handelingen 9:27. Persoonlijk vind ik hier het meest treffende wat het Nieuwe Testament ons over hem vertelt. Hier komt Barnabas wel heel ontroerend naar ons toe als 'zoon der vertroosting'! En wat Lucas nu vertelt, geeft inderdaad aanleiding om te zeggen: als Barnabas er niet geweest was, was Paulus er ook niet geweest.

Wat is namelijk de situatie? Paulus is uit Damascus, waar hij na zijn bekeering prediker van het evangelie werd, naar Jeruzalem gekomen.³ En dat geeft niet weinig deining onder de christenen daar. Want men is Saulus de kerkvervolger nog niet vergeten! Deze man was

verwoestend tekeergegaan en had diepe sporen van zijn agressie achtergelaten (vgl. Hand. 8:3). We kunnen dan ook begrijpen dat men ronduit bang voor Paulus was, omdat men niet kon geloven dat zo'n fanatieke vijand (vgl. Hand. 9:1) christen geworden was.

Hoeveel moeite Paulus ook doet om zich bij de gemeente aan te sluiten, hij stoot telkens zijn neus. De kerkdeuren blijven voor hem gesloten. De broeders denken er niet over deze 'verloren zoon' in hun armen te sluiten.

Het moet voor Paulus een bittere ervaring zijn geweest. Krachtadig bekeerd, gedoopt en wel, zelfs al vanwege het evangelie uit Damascus gevlucht, en dan nota bene in de 'oergemeente', die van Jeruzalem, enkel afwijzing en wantrouwen te vinden. Er is zelfs geen apostel of één van 'de zeven' (Hand. 6:3) die zich Paulus' lot aantrekt!

Kijk, in die wanhopige situatie komt *Barnabas* in actie. Hij maakt zijn bijnaam waar. Het staat er zo fijn: 'Maar Barnabas trok zich zijner aan en bracht hem bij de apostelen ...' Het Griekse woordje dat Lucas hier gebruikt, kunnen we sprekender vertalen met: 'Maar Barnabas *ontfermde zich* over hem ...' Barnabas is de enige die vol meedogen met de eenzame bekeerling is. Hij ziet in Paulus een broeder, hij weet hoe het Paulus vergaan is en introduceert de vroegere vijand als evangelieprediker bij de apostelen.

Prachtig hoe Barnabas alle licht laat schijnen op wat de Here Jezus met Saulus deed. Die riep deze vijand krachtadig en diens naam was de kracht voor Saulus' werk in Damascus. Barnabas' bemiddeling heeft succes. De kerkdeuren gaan voor Paulus open en hij kan ongehinderd omgaan met de apostelen en de gemeente. De vroegere vijand treedt zelfs 'vrijmoedig' op in de verkondiging van het evangelie!

De kerkvisitator

Dat Barnabas aanzien genoot in de jonge kerk, blijkt sterk in wat Lucas vertelt in Handelingen 11:22v. We ontmoeten hem daar in de rol van *kerkvisitator*. Hij wordt naar Antiochië door de gemeente van Jeruzalem afgevaardigd om poolshoogte te nemen van alles wat men in Jeruzalem over Antiochië heeft gehoord.

Men had er opzienbarende dingen

gehoord! Niet alleen dat gevluchte christenen uit Jeruzalem en Judea predikers van het evangelie in Antiochië waren, maar ook dat er christenen waren die nota bene de blijde boodschap brachten aan 'de *Grieken*'. Dat laatste was wel heel verrassend. Want we moeten niet vergeten hoezeer Petrus verantwoording moest afleggen van zijn gang naar de niet-Jood Cornelius (vgl. Hand. 10). De jonge kerk heeft best wel problemen gehad voordat haar duidelijk was dat oude scheidsmuren met Pinksteren afgebroken waren. Des te opvallender is dat broeders uit Cyprus en Cyrene de stap zetten om *Grieken* het evangelie te prediken.

Hun actie blijkt rijk gezegend te worden. Velen komen in Antiochië tot geloof. De roemrijke hand van de Here baande de weg (11:21).

Barnabas wordt afgevaardigd voor een visitatie. Jeruzalem wil de zaak kennelijk onder controle houden en wildgroei voorkomen. Opvallend is namelijk dat Lucas vertelt dat Barnabas 'zich verheugt' als hij 'de gemeente Gods' in Antiochië ziet. Het wekt de indruk dat er in Jeruzalem wel enige reserves waren en dat Barnabas echt op weg moest om poolshoogte te nemen. Telde ook mee dat hij uit Cyprus afkomstig was en ingang zou vinden bij de predikers uit Cyprus?

Hoe het ook zij, Barnabas blijkt geen moeite te hebben met wat er in Antiochië is gebeurd. Hij heeft de les die Petrus moest leren ten aanzien van de prediking aan niet-Joden (vgl. Hand. 10), goed begrepen. We horen niets over reserves bij hem. Integendeel, Barnabas *herkent* het werk van de Here in Antiochië en verheugt zich daarover. Hij 'zag de genade Gods', zo schrijft Lucas. Hij zag Gods ontferming in de gemeente die in die heidense stad was ontstaan. En hij erkende die gemeente uit Joden *en* heidenen als 'de gemeente Gods', als *Gods* planting, als een volwaardige zusterkerk.

Kerkvisitatie is – als het goed gebeurt – meer dan de stand van zaken opnemen. Barnabas maakt er voluit een *pastoraal* gebeuren van. Hij beseft hoe kwetsbaar deze jonge gemeente is en hoe gemakkelijk het heel anders kan worden. Heerlijk dat prachtige begin in Antiochië.

Maar wil dit moois blijven, dan is er *volharding* nodig. Geloven is altijd verbonden met volharding, dat leerde de Here Jezus al (vgl. Luc. 21:19). Barnabas

wekt de christenen in Antiochië dan ook op om naar het voornemen van hun hart de Here *trouw* te blijven. Hij begrijpt dat het nu voor hen aankomt op trouw, om een wat de Here Jezus noemt 'blijven in Mij' (Joh. 15:3).

De hulpzoeker

Hoezeer Barnabas beseft wat men in Antiochië nodig heeft, horen we wanneer Lucas schrijft dat hij naar Tarsus vertrekt 'om Saulus te zoeken' (Hand. 11:25). Het treft dat hij uitgerend naar *Paulus* op zoek gaat. Blijkbaar wist hij hoezeer Paulus reeds zijn sporen had verdiend als prediker van het evangelie aan *heidenen* en dat hij na zijn vlucht naar Tarsus (vgl. Hand. 9:30) niet stilgezeten had. Paulus had immers na die vlucht de blijde boodschap verkondigd in de streken van Syrië en Cilicië (vgl. Gal. 1:21).⁴ Niemand kan beter dan Paulus hulp bieden in de opbouw en uitbouw van de jonge kerk van Joden én heidenen in Antiochië!

Zo gaat Barnabas op zoek naar Paulus die bij uitstek *ervaringsdeskundig* is voor de arbeid in Antiochië. En zijn zoektocht wordt gezegend. Hij vindt Paulus en 'brengt hem mee'.

Opvallend is dat Lucas het zo neerschrijft. Het onderstreept hoe in heel deze actie *Barnabas* de handelende persoon is. Dat Paulus in Antiochië arriveert, is aan Barnabas te danken. Hij toont 'een goed man' te zijn (vs. 23), een man die deugt voor zijn taak en hart heeft voor het werk van de Heer! Tegelijk zien we hoe Barnabas opnieuw een beslissende rol speelt in een nieuwe fase van Paulus' leven: *hij* brengt Paulus tot wat diens levenswerk zou gaan worden: de verkondiging van het evangelie vanuit Antiochië tot in Rome toe.

Een jaar lang vertoefden beide broeders in de jonge gemeente en onderwezen er een brede schare (Hand. 11:26). Het woordje dat Lucas voor 'onderwezen' gebruikt, staat voor *nader onderwijs*, onderricht in de betekenis en de (ethische) consequenties van de aanvankelijke evangelieprediking. Barnabas en Paulus, zo mogen we wel zeggen, werkten aan geestelijke verdieping en 'versterkten' de jonge kerk.

Hoe zegenrijk zij bezig zijn geweest, blijkt nog aan het slot van Handelingen 11. De gemeente die menselijkerwijs gesproken haar ontstaan dankt aan Judese vluchtelingen, helpt op haar beurt de

Barnabas, icoon

broederschap in Judea wanneer een hongersnood zich meldt. Barnabas en Paulus reizen als afgezanten naar Jeruzalem met de liefdesgaven van Antiochië, met het tastbare bewijs hoezeer het evangelie harten in Antiochië gewonnen heeft!

De zendeling

In Handelingen 13 komen we Barnabas weer tegen, nu als de broeder die met Paulus *uitgezonden* wordt voor de verkondiging aan de heidenvolken. Christus zorgde goed voor zijn jonge kerk. Want Lucas vertelt dat er niet minder dan vijf broeders, onder wie Barnabas en Saulus, als 'profeten en leraars' in Antiochië optraden. Ook Barnabas blijkt de gave van de profetie (vgl. Rom. 12:7) te hebben, net als de al eerder genoemde Agabus (Hand. 11:28).

Profeten werken in de apostolische kerk in het gevolg van de apostelen, hebben kennis van 'geheimenissen' (1 Kor. 13:2), ontvangen 'openbaringen' (1 Kor. 14:26) en geven concrete aanwijzingen ten aanzien van Gods wil (vgl. 1 Tim. 1:18). Zij vulden het getuigenis van de apostelen aan in de concrete actualiteit.

De 'lerars' tot wie Barnabas hier ook gerekend wordt, hebben een wat andere werkzaamheid. Hun specialiteit

was de gave om te 'leren', zij waren bekwaam om de gemeente *nader* te *onderwijzen* in de betekenis van het evangelie voor het christelijk leven, en haar te bewaren bij de leer van de apostelen.

Wanneer de gemeente in Antiochië Barnabas en Saulus plechtig uitzendt naar de heidenvolken, stuurt ze twee broeders op pad die rijk voorzien zijn met *gaven* van de Geest, juist gaven die alles te maken hebben met de verkondiging! We zien hier zo duidelijk dat men in het ambt dient op grond van een *charisma* (vgl. 1 Tim. 4:14) en dat alle dienst teruggaat op de genadegave die men ontvangen heeft (vgl. 1 Petr. 4:10).

We zien hier ook oplichten wat Hebr. 5:4 ons leert: 'Niemand matigt zichzelf die waardigheid aan, maar men wordt ertoe geroepen door God ...' Barnabas en Saulus werpen zichzelf niet op als zendingen, het is *de Heilige Geest* die hen roept. Deze roeping vindt plaats terwijl de gemeente een samenkomst houdt en aan het vasten is. Lucas vermeldt het niet, maar we krijgen de indruk dat ze een gebedsdienst hield die te maken had met de verdere verbreiding van het evangelie. Als dat waar is, blijkt verrassend hoezeer men in Antiochië begreep: het evangelie is een woord voor de *wereld!*

Al eerder wees ik erop hoe Handelingen laat zien dat het de Geest van Christus is die de voortgang van de evangelieprediking beheerst.³ Hij stuurt Filippus naar de kamerling uit Ethiopië (Hand. 8:29), zendt Petrus naar Cornelius in Caesarea (Hand. 10:19), en verhindert Paulus en Silas om het woord in Asia te spreken (Hand. 16:7). Het is ook de Heilige Geest die Antiochië tot 'zendingskerk' maakt door haar te bevelen: 'Zondert Mij nu Barnabas en Saulus af voor het werk waartoe Ik hen geroepen heb.'

Prachtig hoe bij dit historische moment van het starten van Paulus' grote zendingswerk *de gemeente* is ingeschakeld! Zij bevestigt de keus van de Geest met handoplegging en voorbede, zij stelt de twee bekwame broeders ter beschikking en zendt ze weg. Later horen we dezen ook weer aan de *gemeente* verslag uitbrengen van hun reis (Hand. 14:27).

De onvolmaakte heilige

We hebben gezien hoe Barnabas zijn bijnaam 'zoon der vertroosting' niet ten onrechte droeg. Hij verrichtte zijn dienst 'ten volle' (vgl. 2 Tim. 4:5). Maar de Schrift verheelt niet dat zijn dienst niet volmaakt was. Er waren ook donkere momenten. We ontmoeten dat donkere in Handelingen 15:35v als zich te Antiochië tussen Barnabas en Paulus een *controversie* voordoet. Het gedeelte verplaatst ons naar de voorbereiding van Paulus' tweede zendingsreis, ongetwijfeld de belangrijkste reis, omdat ze uiteindelijk het evangelie naar Europa bracht.

Paulus wil 'terugkeren' naar de gemeenten die door hun gemeenschappelijke arbeid zijn ontstaan 'om te zien hoe het hen gaat'. Kennelijk staat de apostel een soort visitatiereis voor ogen om de broederschap pastoraal te versterken.

Barnabas gaat akkoord met Paulus' plan, maar wil *Johannes Marcus*, die hen al eerder assisteerde (vgl. Hand. 13:5), meenemen. Maar dat idee stuit bij Paulus op fel verzet. Want Paulus is niet vergeten dat Marcus, juist toen zij de eigenlijke vesting van het heidendom in Pamfylie gingen bestormen, naar Jeruzalem was teruggekeerd (vgl. Hand. 13:13). Paulus vindt dat nog altijd een *desertie*, zo blijkt uit vers 38, ook al denkt Barnabas daar milder over. Speelde mee dat Johannes Marcus een neef van Barnabas was (vgl. Kol. 4:10)?

Lucas kiest in zijn relaas geen partij. Hij vertelt slechts dat de zaak behoorlijk

escaleert: er ontstaat 'een verbittering', Paulus en Barnabas staan als kempahnen tegenover elkaar. Er vallen boze woorden. En het gevolg is dat ze niet samen op reis gaan en Silas Barnabas' plaats inneemt. Barnabas trekt er ook op uit met Marcus, naar Cyprus, maar het tragische is toch dat een betrekkelijk geringe zaak het samen optrekken van Paulus en Barnabas onmogelijk maakte, en dat Barnabas na deze affaire in Handelingen uit het zicht verdwijnt.

Over een ernstiger conflict horen we in Galaten 2:11v. Nu is niet een broeder in het geding, maar gaat het om een *principiële* zaak waarbij helaas ook onze geliefde Barnabas heel verkeerd handelt. Kunnen we bij het eerste conflict moeilijk zeggen wie er gelijk had, nu is het ongelijk duidelijk aan Barnabas' kant!

Het incident doet zich in Antiochië voor na Paulus' tweede zendingsreis en nadat in Jeruzalem reeds overeenstemming is bereikt inzake de vraag of heidenchristenen aan de wet van Mozes moeten worden onderworpen, met name door zich te laten besnijden (Hand. 15:1). Het blijkt dat er ondanks het apostelbesluit (Hand. 15:28-29) een *nieuwe* moeite zich meldt. Jodenchristenen die uit Jeruzalem in Antiochië gekomen zijn, houden afstand van de onbesneden heidenchristenen die zij daar in de gemeente aantreffen. Ze volgen een kerkelijke 'apartheidspolitiek' die ze verbiedt met deze medechristenen aan één tafel te eten.

Dit gedrag komt voort 'uit vrees voor de besnedenen' (Gal. 2:12). Bij deze 'besnedenen' moeten we denken aan niet-christelijke Joden. De joodse christenen zijn bang voor *volksgenoten* en willen zich tegenover hen niet compromitteren door tafelgemeenschap met onbesnedenen.⁶

Zeker, men kwam niet op het apostelbesluit terug. Maar wel gedroeg men zich *ondanks* dat besluit heel onbroederlijk. Christenen die niet met elkaar willen eten en dat in één gemeente! Het akelige daarbij was dat nota bene Petrus meeging in deze onbroederlijkheid. Hij ging ineens ook aan 'apartheid' doen en tafelde niet meer met zijn broeders uit de heidenen. Helaas laat ook Barnabas zich meeslepen door wat genoemd wordt 'huichelarij' (vs. 13). Wat Petrus en Barnabas doen, is *toneelspel*. Hoewel ze weten dat de christenen uit de heidenen voluit broeders zijn, houden ze zich apart en gaan ze zich gedragen als 'cor-

recte Joden'.

Paulus trekt dan ook als hij ziet wat hier gebeurt, fel van leer. Want hij beseft: hier is een gedrag dat niet correspondeert met het evangelie. Dit gedrag sticht verwarring. Want het wekt de indruk dat heidenchristenen toch moeten leven als Joden en doet tekort aan de vrijheid die zij in Christus hebben.

Barnabas heeft zich door Paulus laten corrigeren. Maar dat deze ingrijpende correctie nodig was, laat ons zien dat zelfs een zo waardevolle dienaar van Christus een zondig mens blijft, die zo maar het rechte spoor bijster kan zijn!

Afsluitend

Ik hoop dat duidelijk geworden is dat het niet vreemd is dat een christelijk-gereformeerd kerkgebouw *Barnabaskerk* heet. Ook deze 'voorganger' mag 'in gedachtenis gehouden worden' (vgl. Heb. 13:7) als een man die van grote betekenis is geweest voor de jonge christelijke kerk en voor de verbreiding van het evangelie. Het geheim van zijn persoon en werk ligt in wat Lucas in Handelingen 11:24 van hem zegt: hij was 'vol van de Heilige Geest'. Het was die *Geest* die hem bekwaamde en hem zo vruchtbaar maakte voor 'het werk des Heren'.

Als we ons dankbaar Barnabas herinneren, roemen we dan ook niet in mensen, maar in de *kracht van God* (vgl. 2 Kor. 4:7; 6:7). Een kracht die er nog altijd is voor allen die tot een ambt of taak in het koninkrijk van God geroepen worden (vgl. Ef. 3:20)!

Noten:

¹ J. van Eck, *Handelingen. De wereld in geding*, Kampen 2003, p. 85.

² Vgl. Herman Ridderbos, *Het evangelie naar Johannes, II*, Kampen 1992, p. 209, noot 4.

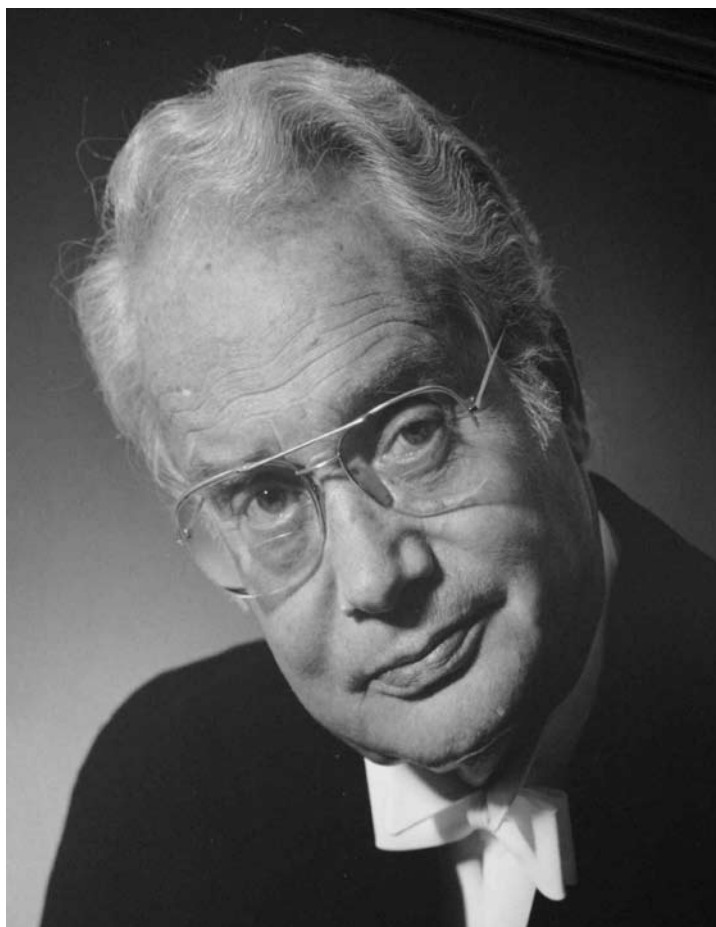
³ De terugkeer van Paulus naar Jeruzalem waarover Galaten 1:18 vertelt, moet slaan op een later bezoek, vgl. J. van Bruggen, *Paulus. Pionier voor de Messias van Israël*, Kampen 2003, p. 45.

⁴ Vgl. J. van Bruggen, *a.w.*, p. 47-48.

⁵ Vgl. A.N. Hendriks, 'De Heilige Geest en de zending', in: *Die in de waarheid leidt. Bijdragen over de Heilige Geest en zijn werk*, Heerenveen 2002, p. 213v.

⁶ Ik volg de uitleg van J. van Bruggen, *Galaten. Het goed recht van gelovige Kelten*, Kampen 2004, p. 85v.

In memoriam Detmer Deddens (1923-2009)

Dinsdag 3 november kwamen we samen voor de begrafenis van professor Deddens. In leven predikant en vanaf 1979 hoogleraar kerkgeschiedenis en kerkrecht aan de Theologische Universiteit in Kampen.

Het bericht van overlijden meldde dat in de samenkomst het evangelie zou worden verkondigd en de Here dank zou worden gebracht. Zo was het ook. Er was zeker aandacht voor de persoon, maar beheersend was *het evangelie* van Koning Christus en zijn bruidsgemeente. Onze zuster, mevr. Deddens-Koppe, had de toon gezet door in het bericht van overlijden het woord uit de koningspsalm, Psalm 45, aan te halen, dat tot de bruid klinkt: 'Luister dochter, zie en hoor, vergeet uw volk en het huis van uw vader. Begeert de koning uw schoonheid, buig voor hem, hij is uw heer' (Ps. 45:11-12 NBV). Het bericht meldde dat met deze tekst de jonge Deddens

zijn ambtelijk werk was begonnen in het jaar 1949 en dan volgt: 'Naar die tekst heeft hij ernaar gestreefd alle jaren zijn dienstwerk te verrichten.' En nu in 2009 was het weer dit bruiloftswoord dat richting gaf aan onze overweging in het woord van ds. Sander, de voorganger.

Voor mij had dit een heel bijzonder accent. De psalm spreekt, zo leert ons heel duidelijk het Nieuwe Testament (Heb. 1:8-9), over de Zoon van God en over zijn bruid, de gemeente. Dat heeft Deddens geboeid toen hij in Wetsinge-Sauwerd zijn ambtelijk werk als dominee begon. Hetzelfde woord was mijn intreetekst, in 1948 in de gemeentes van Ferwerd en Hallum.

We kregen daarover al gauw contact. Dááruit groeide onze vriendschap! Wij kwamen samen aan in september 1942 in Kampen. Maar

in begin 1943 moesten we alweer uit Kampen weg; in bezet Nederland was het niet geraden met veel jongemannen samen te zijn! Door de pretor van het corps, Jaap Kok, werden wij nog overhaast geïnstalleerd als nieuwe corpsleden. En toen was het: wegwezen! Deddens naar het noorden, naar Groningen, ik naar het westen, naar Loosdrecht.

Voor zover het mogelijk was, hielden de hoogleraren nog wel contact met ons. Dat was in heel bijzondere zin het geval met prof. K. Schilder, ná de Vrijmaking van 1944. Hij reisde het land door om voorlichting over de kerkelijke situatie te geven. Maar hij strandde op 5 september 1944 (Dolle Dinsdag!) in het noorden. Ook voor hem geen retour meer naar Kampen. Zeven maanden bleef hij in de stad Groningen, en vandaar heeft hij in vele kerken gesproken en gepreekt. Daar gaf hij ook een dogmatische

cursus. De jonge Deddens was erbij en hield aantekening! Vele jaren later, in 1997/1998, heeft hij daarvan nauwkeurig verslag gedaan in de serie *Woord en Wereld*, onder de titel *Cur-sus bij kaarslicht*.

Na de bevrijding (1945) keerden we terug naar Kampen. Toen kwamen we weer in contact. Maar: contact werd *vriendschap* in de pastorie door dat gemeenschappelijke startpunt: Psalm 45! Over de geschiedenis van deze vriendschap zou veel te vertellen zijn: we waren zo verschillend van achtergrond en karakter én we waren één in de dienst! Iets wil ik in dit In memoriam naar voren halen. Toen hij dominee in Mariënberg was en ik in Rotterdam-Delfshaven, stierf de 'oude' professor P. Deddens, vanaf 1945 hoogleraar in kerkgeschiedenis en kerkrecht. Met hem had ik als mijn leermeester eveneens een zeer goede relatie gehad. Zijn plotselinge overlijden betekende ook voor mij persoonlijk een zware slag.

De generale synode van 1959 werd gesteld voor de vraag wie in deze vacature te benoemen. Uiteindelijk viel uit het tweetal D. Deddens - J. Kamphuis de keus van de synode op mij. Hoewel de Zuid-Hollandse kerken mij naar de synode hadden afgevaardigd, heb ik uiteraard de zittingen in besloten vergadering niet meegemaakt. Maar ik kreeg wél te maken met de moeilijke vraag: zou ik in positieve zin ingaan op deze benoeming? Wij, mijn vrouw en ik, voelden ons helemaal thuis in het Rotterdamse. De overgang naar Kampen lokte geenszins! Toch heb ik uiteindelijk alles afwegende besloten de benoeming te aanvaarden. Daar ging een proces van diepgaande bezinning aan vooraf. Toen ik meende aan een definitieve beslissing toe te zijn, ben ik naar mijn vriend in Mariënberg gegaan en heb hem mijn motieven voorgelegd en zijn oordeel gevraagd. Hij keek mij peinzend aan en zei na rustige overweging: 'Je keus versta ik en heb je ooit mijn hulp nodig, dan ben ik, zo ik die kan geven, van harte daartoe bereid.' Dat woord heeft hij steeds gestand gedaan! We bleven verbonden in de dienst van de Koning! We bleven dat als we elkaar op

synodale vergaderingen, ook in heel spannende tijden, ontmoeten, hij als afgevaardigde en herhaaldelijk als voorzitter, ik als adviseur, vooral in kerkrechtelijke vragen.

Weer vele jaren later, in 1979, vroeg de synode mij de opengevallen plaats door het emeritaat van prof. Doekes in te nemen (het onderwijs in de systematische vakken). In de zo ontstane vacature in kerkgeschiedenis en kerkrecht werd tot mijn vreugde drs. Deddens benoemd! Toen werd de samenwerking-in-de-dienst nog weer nauwer. En altijd: in zelfstandigheid en harmonie. Hij was geen veelschrijver. Maar wat heb ik genoten van de samenwerking bijvoorbeeld in de redactie van de bundels *Afscheiding en wederkeer* (1984) en *Doleantie en wederkeer* (1986). Aan volgende bundels over de Vereniging tussen de 'afgescheidenen' en de 'dolerenden' in 1892 nam ik na mijn emeritaat niet meer deel in de redactie. Wel bleef ik van harte aan de samenstelling van de bundels meewerken. Op twee bijdragen van mijn collega Deddens wil ik nu inzonderheid de aandacht vestigen. In de eerste bundel schreef hij over 'Afscheiding in Genève' (p. 37-54) zeer informatief over de reveilbeweging in deze stad en eveneens over de 'vrije kerken' daar, waar ds. H.P. Scholte zo geestdriftig over was en sprak aan de vooravond van de Afscheiding in Ulrum: hém trok het 'vrije kerk'-concept meer dan de gang die de Afscheiding in Ulrum en verder zou gaan! In de tweede plaats wijs ik op de nauwgezette beschrijving van de Vrijmakingsvergadering in Den Haag op 11 augustus 1944 (*Vrijmaking en wederkeer*, p. 65-92): uit geschiedkundig oogpunt een klassiek stuk. En met hoeveel invoelingsvermogen te boek gesteld!

Ik ben me ervan bewust de grenzen van een In memoriam nu wel ruim te nemen, maar het is geloof ik toch verantwoord ter wille van de gedachtenis aan onze broeder-voorganger, die zijn eigen weg ging, zijn eigen mogelijkheden en zijn eigen grenzen had, maar in alles zijn Heer wilde dienen (naar Ps. 45!). De laatste jaren van zijn emeritaat zijn zwaar geweest.

Deddens was een boekliever, inzonderheid van 'het oude boek', ook op het terrein van het kerkrecht. Toen hij mij rondleidde in zijn bibliotheek in Hoogeveen, waar hij een reeks van jaren verbleef, tóen pas kreeg ik goed inzage in de rijkdom van dit boekbezit. Toen ook sprak hij haast met innigheid over zijn 'vrienden'. Zo noemde hij vooral zijn perkamenten, toen wij verwijlden in de afdeling van de Reformatie-eeuw.

En er kwam een grote beproeving: vermindering van gezichtsvermogen bij veel ander ongemak. Ten slotte: blindheid. Hij zei mij eens: 'Mijn "vrienden" spreken wel, maar niet meer tot mij.' Aanvankelijk werd geruime tijd de moeite deels enigszins verminderd doordat zijn echtgenote als zijn lectrice hem terzijde stond. Maar met verloop van tijd werd deze mogelijkheid toch minder en viel ten slotte weg. Er was veel moeite, veel zorg, ook zorg over ontwikkelingen in het kerkelijk leven. En: hij stond terzijde! Zijn overlijden was zeker een verlossing. Evenwel: ook voor Detmer Deddens gold het oude troostwoord uit de Psalmen: 'U, mijn God, hebt redding bevolen, mijn rots en mijn burcht, *dat bent u*.' We letten erop dat de psalmist spreekt in de *tegenwoordige* tijd, en dat was de tijd 'toen zijn kracht bezweek'! Want: de naam van deze God is Jahweh: HEER. Daarom: 'Mijn lippen zullen juichen, wanneer ik voor u zing, ik zal jubelen omdat u mij hebt verlost' (Ps. 71:2,3).

J. Kamphuis, Ommen

Filter

Het zal de meesten van u bekend voorkomen: je hebt een andere auto aangeschaft en ineens zie je onderweg allemaal auto's rijden van hetzelfde merk en model als waarvan jij net de trotste eigenaar geworden bent. Iets dergelijks doet zich ook voor als iemand in je gezin of familie een betrekkelijk onbekende ziekte blijkt te hebben. Zodra je de naam van die ziekte hebt leren uitspreken, lees je er plotseling een artikel over in de krant en heel veel kennissen blijken ineens ook familie of vrienden te kennen met dezelfde ziekte. Voor dit verschijnsel zal ongetwijfeld een psychologische verklaring zijn. Ik houd het er maar even op dat ons brein bepaalde dingen uitfiltert, al naar gelang iets belangrijk voor ons (geworden) is.

Als ik dus de indruk heb dat je de laatste tijd geen krant meer kunt open slaan of er staat wel iets in over homo's of over de (te veranderen) positie van vrouwen, dan is dat objectief misschien helemaal niet waar. Tegelijk weet ik heel zeker dat er krachten zijn die ons proberen te beïnvloeden om nieuwe standpunten te accepteren. En het zou dus zomaar kunnen dat er weliswaar niet méér geschreven wordt over bovengenoemde onderwerpen, maar wel anders. Zou het kunnen zijn dat het informatiebombardement langzamerhand plaats gaat maken voor een andere strategie?

Ik heb al eens eerder geschreven over zowel het homostandpunt als het vrouwenstandpunt. Ik heb dat toen verbonden aan de scheppingsorde. Adam kreeg Eva tot vrouw en niet een kopie van zichzelf. En vrouwen hebben een heel eigen plaats in de

schepping, zoals mannen dat overigens ook hebben. Het is opvallend dat we eerst vanuit de Verlichting een zeer geslaagde aanval hebben gezien op iets anders. Het ging toen ook over iets wat al vastligt vanaf de schepping. Het ging over autoriteit. Gezag. Alle gezag komt van boven, van de Schepper. Maar sinds de tijd van de Verlichting komt gezag niet meer van God, maar van ons mensen. Wij kunnen dat gezag geven aan wie we maar willen. Je ziet dat vlees en bloed krijgen in onze democratie. Het volk regeert. Hoe? Door haar gezag af te staan aan de overheid. In onze tijd zien we opnieuw een aanval op iets wat vanaf de schepping vastligt. Vrouwen zijn vanaf heden niet meer gelijkwaardig aan mannen, maar ze zijn gewoon gelijk. Er is geen onderscheid meer. Mannen trouwen niet meer met vrouwen, maar mannen 'trouwen' met mannen. Dat feit wordt ons zelfs in gewone commercials voorgehouden. Een gelukkig gezinnetje bestaande uit vader en vader en twee kinderen. En je hoort een carrièrevrouw zeggen: ik heb plezier in mijn werk en ben blij dat als ik thuis kom, mijn vrouw op me wacht.

Marika Stellinga heeft een aardig boekje geschreven: *De mythe van het glazen plafond*. Ze toont met cijfers aan dat Nederlandse vrouwen er in het algemeen helemaal geen zin in hebben om carrière te maken. Nederlandse vrouwen zijn volkomen gelukkig met hun deeltijdbaan. Maar onze overheid dramt, onder invloed van een feministische lobby, door: alle, ook niet bestaande, drempels moeten worden geslecht. Zelfs het middel van discriminatie van mannen

om vrouwen meer ruimte te bieden, wordt niet geschuwd. Het is een heilig principe geworden: meer vrouwen aan de top. Omdat ze goed zijn? Nee, omdat ze vrouw zijn!

Voel ik me nu op mijn mannelijke tenen getrapt? Helemaal niet. Als vrouwen carrière willen maken, heb ik daar geen enkel bezwaar tegen. Maar er is iets anders aan de hand: geen bezwaar hebben, tolereren dus, is niet genoeg. Als ik niet uitspreek dat ik vóór ben, dan ben ik dus tegen. Dan ben ik een fossiel uit het tijdperk van onderdrukking van de vrouw. En dat terwijl ik vrouwen op handen draag. Juist omdat ze zo anders zijn dan mannen. Hetzelfde doet zich voor als het om homorelaties gaat. Ik zal niemand een strobreed in de weg leggen. Maar ik heb wel een standpunt. Alleen, dat mag vandaag maar één standpunt zijn: ik moet niet slechts tolereren, ik moet ook accepteren. In ons taalgebruik hobbelen we al gewoon mee. We spreken over homo's en hetero's. En daarmee hebben we ongemerkt die twee relaties neergezet als varianten of legale alternatieven die gelijkwaardig zijn.

Mijn brein wordt gefilterd. Ik weet het. Ik hoop dat de Here ons scherp houdt en dat het zijn Woord is dat uiteindelijk bepaalt welke filter in mijn brein een plaats krijgt.

R.Th. Pos

De stal en de ster van Betlehem

Plek waar Jezus geboren zou zijn (Geboortegrot)

In de Kerstweek wordt Betlehem bezocht door talrijke toeristen, die er de Geboortekerk bezichtigen of de plechtige kerstnachtdienst willen bijwonen. Onder de kerk bevindt zich de Geboortegrot waar, volgens een vroegchristelijke overlevering, Jezus werd geboren. Keizer Constantijn liet op aandrang van zijn moeder Helena in 338 op deze plaats een kerk bouwen, die later werd verwoest. De huidige Geboortekerk werd in de zesde eeuw gebouwd onder de Byzantijnse keizer Justinianus.

De vroege overlevering is afkomstig van de kerkvaders Justinus de Martelaar (ca. 100-165) en Origenes (185-254). Justinus schrijft: 'Omdat Jozef geen onderdak kon vinden, nam hij zijn intrek in een zekere grot bij het dorp; terwijl zij daar waren beviel Maria van Jezus en legde hem in een voederbak en hier vonden de magiërs uit Arabië hem.' Origenes zegt: 'Nog altijd kan men de grot in Betlehem zien waar Hij werd geboren en gewikkeld in doeken. En over deze plaats wordt in de omringende landen met grote belangstelling gesproken. Zelfs door de vijanden van ons geloof

wordt gezegd dat in deze grot Jezus was geboren, Degene die aanbeden en vereerd wordt door de christenen.'

Een onechte kerstromantiek heeft het sobere verhaal van Lucas opgesierd met toegevoegde verzinsels: de late aankomst van het vermoede paar, een onwillige herbergier die een hoogzwangere vrouw niet binnenlaat, de bevalling die in de stal plaatsvindt in het gezelschap van allerlei dieren, het bezoek van drie koningen. De stal zal bedacht zijn vanwege de voederbak en de grot wordt evenmin in de Bijbel vermeld. Matteüs 2:11 vertelt dat de magiërs 'het huis' binnengingen waar ze het kind vonden. De 'dag van haar bevalling' in Lucas 2:6 doet eerder denken aan een van de volgende dagen, of zelfs weken, dan aan de dag van aankomst.

Een herberg?

Jozef kwam naar Betlehem om op een keizerlijk bevel in deze plaats van

familieafkomst zijn erfelijke en familiegegevens te laten registreren. Op grond van de *Res Gestae*, Augustus' verslag van zijn regeringsdaden, is vastgesteld dat de keizer in 8 v.C. een volkstelling uitschreef. De uitvoering hiervan zal in zijn grote rijk enige jaren hebben gevergd. Er zullen zeker meer nakomelingen van David in Betlehem hebben gewoond of zijn gekomen voor deze registratie. Volgens Lucas 2:7 vonden Jozef en Maria geen plaats in de *kataluma*. Dit is vertaald met 'de herberg' (SV) of 'het nachtverblijf van de stad' (NBV). Een dergelijk commercieel verblijf was in het toenmalige kleine Betlehem, dat dicht bij Jeruzalem niet aan een belangrijke reisroute lag, minder waarschijnlijk.

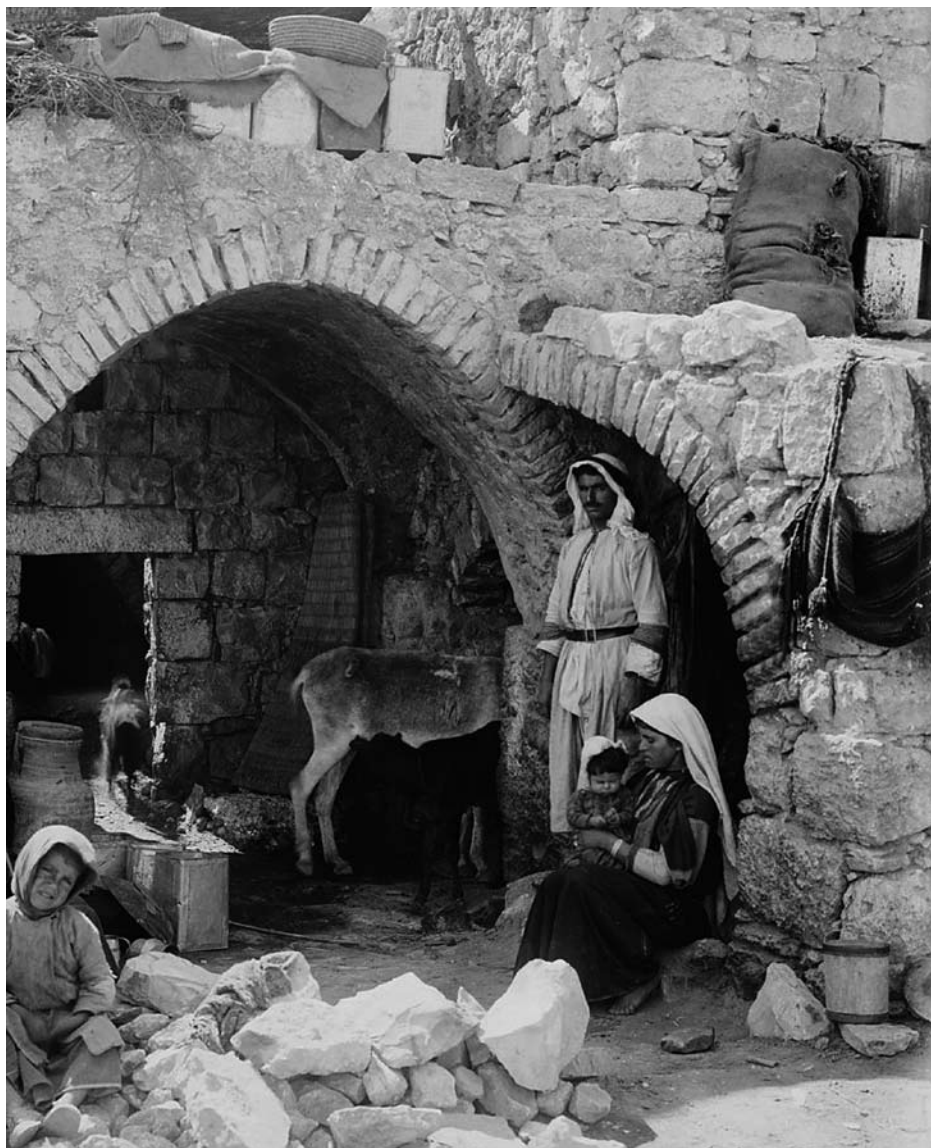
Bovendien gebruikt Lucas voor een herberg of logement het Griekse woord *pandocheion* (Luc. 10:34). In de oosterse familiecultuur in Palestijnse dorpen, zoals die ook vandaag nog geldt, zou een verblijf in een herberg door verwanten niet acceptabel worden gevonden, laat staan voor een nakomeling van David. Reizigers in Palestina hebben zelfs ervaren dat een heel dorp uitloopt voor de begroeting van een persoon wiens grootvader veel jaren tevoren de plaats had verlaten! Het woord *kataluma* kan echter ook *gastenvertrek* betekenen. Zo is het vertaald in Lucas 22:11 voor het vertrek van het pesachmaal. Dit zou betekenen dat in het huis waar zij onderdak kregen, deze ruimte al bezet was, wellicht vanwege de registratie. De gastvrijheid gebod daarom Jozef en Maria in het familievertrek op te nemen.

Het Palestijnse huis

Archeologisch onderzoek heeft uitgewezen dat eeuwenlang in de dorpen van Palestina hetzelfde type huis gangbaar was. Dit is ook beschreven door Gustaf Dalman, een Duitse oriëntalist, die jarenlang grondig onderzoek deed naar het leven in Palestijnse dorpen. Hij schrijft in *Arbeit und Sitte in Palestina* (1928): 'Hier wonen mens en beest vaak

Rondblik

J. Knigge

Palestijns gezin in Betlehem rond 1900

in hetzelfde vertrek. Onder de boeren is het heel gewoon dat de familie woont, eet en slaapt op een verhoogd gedeelte in hetzelfde vertrek van het huis als waar de dieren, in het bijzonder de koe en de ezel, hun plaats hebben op het lagere vloergedeelte bij de deur. Hier bevinden zich de voederbakken, in de vloer of aan de muur, of aan de rand van het verhoogde gedeelte.' Hij noemt als voordelen dat de familie in de winter profiteert van de warmte van de dieren en dat deze 's nachts beveiligd zijn voor diefstal. 's Morgens vroeg worden de dieren naar buiten gebracht om te drinken, zoals ook blijkt uit de woorden van Jezus in Lucas 13:15 (SV). De lamp van Matteüs 5:15 verlicht iedereen in het huis. Wellicht heeft de bevalling van Maria plaatsgehad in het woongedeelte van dit familievertrek, dat zich al of niet in het huis van verwanten bevond. De voederbak was er onder bereik.

De magiërs

Matteüs 2 beschrijft de komst van magiërs uit het Oosten, die de ster van de pasgeboren koning hadden zien opgaan en hem eer wilden bewijzen. De Romeinse historicus Suetonius (geb. 70) schreef: 'In het hele Oosten bestond een oud en vastgeworteld geloof dat iemand in Judea zou opkomen die over de mensheid zou gaan regeren.' Volgens de Griekse schrijver Herodotus waren de magiërs een priesterkaste die geschoold was in de wetenschap. In het Babylonische en het latere Medisch-Perzische rijk hadden zij veel invloed als raadgevers aan het hof. Zij hielden zich bezig met droomuitlegging en toekomstvoorspelling door middel van astronomie en astrologie. Babel was hiervan een belangrijk centrum. Daar bevond zich tijdens en na de ballingschap een grote Joodse kolonie. Via deze Joden, en zeker via Daniël, konden de magiërs bekend zijn

geworden met messiaanse profetieën, zoals die van Bileam: 'Een ster komt op uit Jakob, een scepter uit Israël' (Num. 24:17). Geschiedschrijvers uit de Oudheid vertellen dat magiërs ook koningen in andere landen bezochten.

De magiërs van Matteüs 2 reisden eerst westelijk naar Jeruzalem. De ster was een nieuwe verschijning, want Herodes vroeg wanneer zij de ster voor het eerst hadden waargenomen (vs. 7). Van Jeruzalem reisden ze zuidelijk naar Betlehem, waarbij dezelfde ster, die zij eerst in het oosten hadden gezien, nu boven deze plaats tegen de hemel zichtbaar was (vs. 9). Tijdens de reis, die vanwege de grote afstand één à twee maanden in beslag nam, had de ster zich dus tegen de achtergrond van de sterrenhemel van oost naar zuid verplaatst. Astronomisch gezien kon de ster daarom geen nova of supernova zijn, omdat die in de sterrenhemel een vaste plaats hebben. Evenmin kon het een planeet zijn, omdat het een nieuwe verschijning was. De ster was dus een komeet.

Kometen

Een komeet is een opvallende verschijning aan de sterrenhemel, waaraan vanouds een bijzondere betekenis werd toegeschreven. Het kon een aankondiging zijn van een grote ramp, zoals volgens Plinius bij de moord op Julius Caesar, maar ook van goed nieuws, zoals de geboorte van een groot vorst. Een ster die 'boven de plaats stond' (Mat. 2:9), wordt ook genoemd door Dio Cassius, als hij over Rome schrijft: 'De ster die komeet wordt genoemd stond verscheidene dagen boven de stad.' Flavius Josephus schrijft: 'Een ster die op een zwaard leek stond verscheidene dagen boven Jeruzalem.' Als kometen een staart hebben, wijst de kop in een bepaalde richting. De uitdrukking in vs. 9 bevestigt daarom dat er sprake was van een komeet. Het was een staartkomeet die richting Betlehem wees. Origenes schreef hierover in de derde eeuw: 'Wij beschouwen de ster die in het Oosten was gezien als een nieuwe ster, waarbij deze hemelse lichamen zich soms aandienen als kometen. ... Als dan bij het begin van een nieuwe dynastie of bij een ander belangrijk gebeuren een komeet verschijnt, waarom zou het dan te wonderlijk zijn dat bij de geboorte van Hem die een nieuwe leer predikt een ster zou zijn verschenen?'

Betlehem vandaag bij zonsopgang

Conjuncties

Ook aan de onderlinge stand van planeten en sterrenbeelden werd een bepaalde uitleg gegeven. De sterrenhemel rond het begin van de jaartelling is in een planetarium gereconstrueerd en werd vergeleken met de waarnemingen van Chinese astronomen. Deze zijn zorgvuldig geregistreerd en bewaard gebleven in de *Han shu*, de kronieken van de Chinese Han-dynastie (206 v.C. - 9 n.C.). Van belang hierbij zijn de jaren tussen 8 v.C. (het registratiebevel van Augustus) en 4 v.C. (de dood van Herodes). Deze drie opeenvolgende jaren blijken volgens de Chinese kroniek astronomisch van bijzondere betekenis te zijn geweest.

- 7 v.C.: de planeten Jupiter en Saturnus staan in het sterrenbeeld Vissen. Zij hebben drie keer een ongewone conjunctie, dat wil zeggen, een zeer dicht bij elkaar gelegen positie. Dezelfde conjunctie voor het jaar 7 is ook beschreven op een Mesopotamisch kleitablet dat in Sippar is gevonden. Saturnus en Jupiter golden bij de magiërs als de goddelijke vader en zoon. Hun positie kon duiden op een koning die te verwachten was.

Het sterrenbeeld Vissen werd vereenzelvigd met Israël.

- 6 v.C.: de planeet Mars voegt zich bij de conjunctie in de Vissen, een positie die slechts één keer in 800 jaar optreedt. Mars werd gezien als het symbool van macht van de verwachte koning.
- 5 v.C.: in het oostelijk sterrenbeeld Steenbok wordt in maart/april plotseling een, volgens de *Han shu* bijzondere, komeet zichtbaar. De steenbok was een krachtig dier, dat in het visioen van Daniël 8 over de aarde stormde en de machtige ram overwon.

De komeet kondigde de geboorte van de koning aan; dit was voor de magiërs het signaal om op reis te gaan. Volgens de Chinese waarnemingen was dit de enige komeet in deze jaren. Bovendien was het een staartkomeet, die gedurende ruim zeventig dagen zichtbaar was. De verschijning in het voorjaar stemt overeen met de mededeling in Lucas 2:8, dat de herders 's nachts in het veld waakten bij hun kudde. De zeventig dagen waren voldoende voor de reis naar Jeruzalem. Toen Herodes de magiërs nauwkeurig ondervroeg naar

hun waarnemingen (Mat. 2:7), zullen ze hem wellicht ook de voorafgaande voortekenen hebben medegedeeld. Daarom liet Herodes in Betlehem alle jongetjes van 2 jaar en jonger doden. De monnik Dionysius Exiguus misrekende zich dus vijf jaar toen hij in de zesde eeuw onze jaartelling liet beginnen met de geboorte van Jezus in het jaar 0.

God verbiedt in de Bijbel uitdrukkelijk de verering van hemellichamen. Maar Hij heeft de kennis van de magiërs over de sterrenhemel gebruikt om het grote nieuws over de komst van zijn Zoon als redder van de wereld direct al buiten Israël te verbreiden. Zij zijn voor deze Koning geknield en hebben Hem met koningsgeschenken vereerd (Mat. 2:11). Zo vonden de koningsprofetieën uit Psalm 72 en Jesaja 60 in Hem hun hoogste vervulling.

Johan Knigge is historicus te Haren.

Avondmaal en gereformeerde leer

In het nummer van juli/augustus verscheen een artikel van mijn hand over de toelating tot het heilig avondmaal. Ik gaf aan dat voor samen avondmaal vieren eenheid in geloof nodig is. De Generale Synode van Amersfoort-Centrum 2005 stelde als criterium voor de toelating van gasten uit andere dan zusterkerken, dat de betrokken gast 'instemt met de gereformeerde belijdenis'. Inzake die voorwaarde vroeg de kerk te Alkmaar aan de synode van Zwolle-Zuid 2008 om verduidelijking: wordt met de gereformeerde leer bedoeld op de leer van het Oude en Nieuwe Testament zoals die in de christelijke kerk alhier geleerd wordt (onze belijdenisgeschriften, en dan met name de Catechismus) of wordt bedoeld op de samenvatting van de bijbelse leer in de Apostolische Geloofsblijdenis?

In antwoord op het verzoek van de kerk te Alkmaar sprak de synode van 2008 uit, 'dat wanneer instemming gevraagd wordt met de gereformeerde leer niet meer of minder gevraagd wordt dan wanneer er instemming gevraagd wordt met "de leer van het Oude en Nieuwe Testament, die in de Apostolische Geloofsblijdenis is samengevat en hier in de christelijke kerk geleerd wordt"'.

Mij bleek dat er kerkleden zijn die denken dat de synode van 2008 de besluiten van 2005 gewijzigd heeft en een ruimer beleid daarvoor in de plaats heeft gesteld. Terwijl de synode van 2005, zo stelt men, bond aan de drie formulieren van eenheid, noemt die van 2008 alleen de twaalf artikelen. En dat is toch veel ruimer?! Graag ga ik op dit punt in.

Alleen de twaalf artikelen?

Voor wie de vraag van de kerk te Alkmaar ziet zoals ik hem weergaf in de formulering van de synode zelf, en wie

vervolgens het antwoord van de synode van 2008 leest, kan duidelijk zijn dat de GS 2008 zich juist *niet* beperkt tot het vragen van instemming met het Apostolicum. Die door de kerk te Alkmaar als mogelijke keuze aan de synode voorgedragen uitleg (in de vorige eeuw bijvoorbeeld voorgestaan door iemand als G. Visee) werd door de synode immers als interpretatie afgewezen! De synode antwoordde dat met 'gereformeerde leer' bedoeld wordt 'de leer van het Oude en Nieuwe Testament die in de Apostolische Geloofsblijdenis is samengevat en hier in de christelijke kerk geleerd wordt'.

Hier gaat het om méér dan alleen een binding aan de twaalf artikelen. Dat is vlot duidelijk te maken. Het gaat om binding aan de leer, het onderwijs van de *Schrift!* Die wordt vervolgens niet 'beperkt tot' of 'vervangen door' de twaalf artikelen, maar is daarin *samengevat*: het Apostolicum is met andere woorden geen soort van minimale belijdenis c.q. minimumvereiste die in de plaats komt van iets veel uitvoerigers, maar staat voor het *geheel* van de leer van de Schrift (de *doctrina*, zou Calvijn zeggen). Zoals het liefdegebod de tien geboden niet vervangt of beperkt, zo de twaalf artikelen de leer van de Schrift niet.

Behalve van de samenvatting in de Apostolische Geloofsblijdenis is daarnaast nog sprake van de leer 'die hier in de christelijke kerk geleerd wordt'. Dat ziet niet op alle uitlatingen van in-

dividuele voorgangers, maar wel op de officiële leer van de kerk, die het kader vormt voor alle verkondiging en catechese. Bij gereformeerde kerken is dat dus de gereformeerde leer, de gereformeerde belijdenis.

Dezelfde leer

De omschrijvingen 'gereformeerde leer' en 'de leer van het Oude en Nieuwe Testament die in de Apostolische Geloofsblijdenis is samengevat en hier in de christelijke kerk geleerd wordt' mag je niet tegen elkaar uitspelen! In onze kerkelijke papieren kunnen ze naast elkaar gebruikt worden voor dezelfde zaak.

Artikel 60 KO spreekt over toelating tot het avondmaal via 'belijdenis van het geloof naar de gereformeerde leer', en daarmee stemt overeen dat ons belijdenisformulier aan hen die toegang tot het avondmaal vragen, vraagt om instemming met 'de leer van het Oude en Nieuwe Testament die in de Apostolische Geloofsblijdenis is samengevat en hier in de christelijke kerk geleerd wordt'.

Artikel 54 KO vraagt van ambtsdragers ondertekening van de 'drie formulieren van eenheid', maar in het bevestigingsformulier wordt aanvaarding gevraagd van 'het Oude en Nieuwe Testament als het enige Woord van God en de volkomen leer van de verlossing'.

Tussen de verschillende formuleringen moet geen spanning of verschil geconstrueerd worden. Het een is niet meer of minder dan het ander. In beide wordt op dezelfde leer bedoeld. Dat heeft de synode van 2008 dan ook uitdrukkelijk uitgesproken: 'wanneer

Gemeentebreed

P. Niemeijer

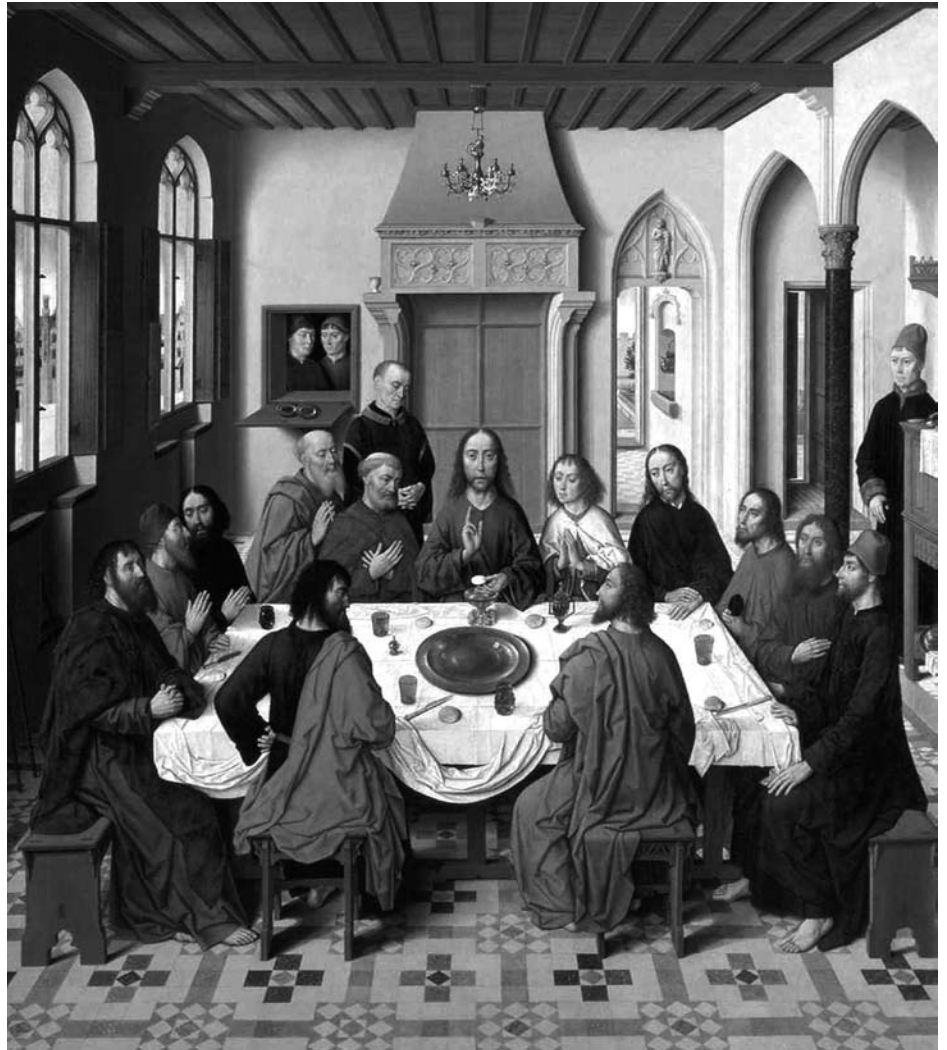
instemming gevraagd wordt met de gereformeerde leer, wordt niet meer of minder gevraagd dan wanneer er instemming gevraagd wordt met de leer van het Oude en Nieuwe Testament, die in de Apostolische Geloofsbelijdenis is samengevat en hier in de christelijke kerk geleerd wordt.' Iedere suggestie dat de GS 2008 de instemming met de gereformeerde leer vervangen zou hebben door instemming met alleen het Apostolicum, doet geen recht aan de feitelijke uitspraak. De synode van 2008 heeft het besluit van 2005 dan ook niet gewijzigd: er staat in de regelingen nog steeds 'gereformeerde belijdenis'. Er is slechts een *interpretatie* van die uitdrukking gegeven: en dat is dat je het niet mag beperken tot de twaalf artikelen (zoals een van de mogelijkheden luidde die de kerk te Alkmaar aan de synode voorlegde).

De drie formulieren van eenheid

Het lijkt me goed om nog even de vraag onder ogen te zien of de synode van 2008 niet beter met zoveel woorden had kunnen zeggen: toegang tot het avondmaal vergt instemming met *de drie formulieren van eenheid*. Een dergelijke omschrijving zou toch helemaal duidelijk zijn?

In de Gereformeerde Kerken is de toelating tot het avondmaal altijd gebonden geweest aan instemming met en belijdenis van de gereformeerde leer. Maar dat is voor zover mij bekend in de geschiedenis van de Gereformeerde Kerken nooit door synodes omschreven als instemming met 'de drie formulieren van eenheid'. Die terminologie gebruikte ook de GS 2005 niet. Bewust niet, zelfs. Het is wel overwogen, maar in de bespreking ook afgewezen. Niet om het belang van de gereformeerde belijdenis te relativeren, maar juist om 'de gereformeerde leer' op katholieke en historisch verantwoorde wijze te omschrijven. Laat me daarvoor op een paar punten mogen wijzen.

1. De gereformeerde leer is niet alleen en exclusief te vinden in de drie formulieren van eenheid. De lutheranen hebben hun best gedaan om iedereen wereldwijd te binden aan dezelfde belijdenis. Al delen ze dezelfde gereformeerde leer, de gereformeerden hebben nooit wereldwijd een en dezelfde set belijdenissen gekend. Er zijn in de zestiende eeuw tal van

Laatste avondmaal (Dirk Bouts 1410-1475)

confessies opgesteld die de gereformeerde leer bevatten. Die konden rustig naast elkaar blijven staan. De gereformeerde leer is – ondanks bepaalde verschillen – geen andere leer dan die door de presbyteriaanse kerken wordt beleden in de Westminster Confessie en door de Hongaarse gereformeerden in de Tweede Zwitserse Confessie. Het is geen andere leer dan die van de Franse of Schotse confessie. Om er maar een paar te noemen. De wereld is groter dan Nederland. En de kerk is niet aan één land of plaats gebonden.

2. Expliciete en exclusieve binding aan 'de drie formulieren van eenheid' zou ook van weinig historisch besef en van weinig verbondenheid met de kerk van alle eeuwen blijk geven. Er werd immers ook al avondmaal gevierd voordat de Catechismus, NGB en Dordtse Leerregels bestonden! Die waren er toen nog niet. Maar toen was er al wel de leer van Oude en Nieuwe Testament, samengevat in het Apostolicum (een oude doop-

belijdenis!) en geleerd in de christelijke kerk. De leer die wij nu kennen als de gereformeerde. En de leer die onder andere, en voor onze kerken bindend, is neergelegd in de drie formulieren van eenheid.

3. Als het gaat om de catechese, worden, naar ik hoop, met de catechisanten gedurende hun catechetisch traject de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Dordtse Leerregels gelezen. Maar *onderwezen* worden ze aan de hand van de Heidelbergse Catechismus. *Die* wijdt hen in, niet in een deel, maar in het *geheel* van de gereformeerde leer. Waar het in de NGB en de DL om gaat, is niet een andere leer of een extra leerinhoud, maar dezelfde leer als die in de Catechismus is samengevat! De leer van de Schrift is geen verzameling van waarheden. De leer van de Schrift is een kleed aan één stuk: zonder naad.
4. De vraag naar instemming met de gereformeerde leer is bij gasten aan het avondmaal net zomin even vlot 'administratief af te vinken' als in

het gesprek met belijdeniscatechisanten. De GS 2008 zei: 'de vraag die besproken wordt met degenen die als gasten het avondmaal meevieren komt overeen met de vraag die gesteld wordt aan degenen die in de weg van openbare geloofsbelijdenis toegang vragen tot het avondmaal.'

Typisch vrijgemaakt?

Noch de synode van 2005 noch die van 2008 hanteren voor de toelating van gasten uit andere dan zusterkerken tot het avondmaal een 'typisch vrijgemaakt' criterium. Dat brengt me op een an-

Een méreau uit de zestiende eeuw

der punt dat in de volksmond ook een vrijgemaakte specialiteit heet: het zogenaamde avondmaalsbriefje. Ik doel op de verklaring die gasten uit zusterkerken van hun kerkenraad meekrijgen met het oog op de avondmaalsviering elders. Er zijn er die dat een typisch voorbeeld van vrijgemaakte overregulering vinden.

zonder een goed getuigenis van de kerkeraad van de kerk waartoe hij behoort, en als er in hun plaats geen enkele opgerichte kerk zou zijn, zullen zij een voldoende getuigenis van goed gedrag moeten overleggen van de plaats waar zij wonen.' Speelman tekent hierbij aan: 'De kerk moest dus een attestatie mee-

geven aan de gelovigen die de gemeente verlieten. Dit betekende tevens dat gastleden verplicht waren een attestatie te overhandigen aan de kerkeraad van de gemeente waar zij avondmaal wilden vieren' (p. 128). Dat was ver vóór de Vrijmaking. En ook niet in Nederland! Het was wel dicht bij de bron van het calvinisme!

In het boek *Calvijn en de Nederlanden* vertelt Olivier Fatio uit Genève in zijn bijdrage 'Zicht op de Reformatie' over de *méreau* bij de Franse protestanten in de zestiende eeuw. 'Deze kleine munt werd aan de gelovigen gegeven, zodat ze deze konden laten zien als ze aan het Heilig Avondmaal deelnamen, als een teken van hun lidmaatschap. Dit gebeurde meestal tijdens oorlog of vervolging en wanneer gelovigen in een andere plaats het avondmaal moesten vieren' (p. 30).

Onze situatie is anders. De tijd is voortschreden. Er zijn meer en andere mogelijkheden van administratie en verbondenheid gekomen. Maar het blijft zaak dat de avondmaal vierende kerk zich er op een zorgvuldige manier van vergewist dat ook inzake de toelating aan het avondmaal recht wordt gedaan aan het bevel van Christus en van zijn apostelen (vgl. HC vr./antw. 81, 82). En waar het hier gaat om toegang tot het avondmaal in en vanuit een andere kerk uit het kerkverband, is het niet juist als kerken daarin een solokoers gaan varen en eenzijdig het gebruik van avondmaalsbriefjes afschaffen.

Calvijnoogst

Het Calvinjaar is bijna voorbij. Uitvoerig is erbij stilgestaan dat de Geneefse reformator 500 jaar geleden geboren werd. Er verscheen een glossy magazine over hem dat gretig aftrek vond. In Dordrecht trok een tentoonstelling veel belangstelling. Er werden congressen gehouden. Hier en daar een gemeenteavond. Er verscheen een roman die (deels) in het Genève van Calvijn is

gesitueerd. En er waren natuurlijk tal (om niet te zeggen een hausse) van theologische publicaties. De Calvijnoogst is groot. Op een paar uitgaven vestig ik de aandacht.

Boek van de maand

J.W. van der Jagt

Handboek

Als eerste noem ik de verschijning van *Calvijn. Handboek*. Daarin laten, onder redactie van H.J. Selderhuis, 52 deskundigen van verschillende nationaliteit zien wat de stand van het Calvinsonderzoek is. Het boek wil 'een grondig overzicht bieden van de biografie, de theologie en de doorwerking van Calvijn, en dat op grond van het meest

recente onderzoek'. Deze opzet is door de samenwerking van de verschillende auteurs zonder meer geslaagd.

Het boek is heel systematisch opgezet. Het begint met een Oriëntatie. Daarin informeert Selderhuis ons over het beeld en het zelfbeeld van Calvijn. Daarin laat hij zien dat het beeld van Calvijn in de loop van de tijd nogal is bijgesteld. Het negatieve beeld is niet zo negatief als men dacht. Wie alleen positief over hem dacht, moet dat net zo goed bijstellen. Het eerste deel geeft ook een oriëntatie in de werken van Calvijn, zowel in de losse uitgaven als in de verzamelde uitgaven. Het is nuttig voor wie toegang tot de Calvijnstudie zoekt. Wel rijst soms de vraag waarom het ene werk wel en het andere niet genoemd wordt. Zo viel het me op dat de vertaling die W. van 't Spijker gegeven heeft van de eerste uitgave van de *Institutie* uit 1536, niet is opgenomen, terwijl *Teksten uit de Institutie van Calvijn* die Van 't Spijker heeft uitgegeven, wel wordt genoemd. Ook mis ik de *Sermons on Ephesians*, een uitgave uit 1973 van Banner of Truth, terwijl de *Sermons on Galatians* uit 1997 van dezelfde uitgever wel vermeld wordt. Kennelijk is het overzicht niet zo compleet als het lijkt.

Met dit handboek kan ieder zich ook oriënteren op de instituten die, over allerlei landen verspreid, zich met Calvijn bezighouden. Ook de elektronische media ontbreken niet. Alleen al het eerste hoofdstuk biedt goede hulp voor wie zich aan de studie van Calvijn wil zetten.

Natuurlijk geeft het handboek breed aandacht aan de persoon van de reformator. Vanuit drie verschillende invalshoeken wordt naar hem gekeken. Eerst aan de hand van de verschillende plaatsen waar Calvijn verbleef (Frankrijk en Basel, Genève, Straatsburg en opnieuw Genève). Het tweede onderdeel gaat in op de historische relaties waarin Calvijn zijn werk deed. Dan lezen we bijvoorbeeld over zijn relatie met Wittenberg, Frankrijk, Nederland, Oost-Europa. Daarna is er aandacht voor de relatie tussen Calvijn en kerkvaders, humanisten, joden, dopers, zijn tegenstanders en zijn studenten. Het geeft een groot en duidelijk portret van een groot man.

Werken

Uiteraard moet dit handboek ook gaan over het werk van Calvijn. Dat deel begint met zo'n 50 pagina's over de verschillende genres in zijn werk. Het maakt duidelijk dat hij niet de man is van één boek, de *Institutie*. Onderzoek heeft duidelijk gemaakt 'dat de *Institutie* gelezen moet worden in het licht van Calvijns commentaren en dat omgekeerd hetzelfde geldt. De dogmaticus, de exegeet en de predikant zijn bij Calvijn een en dezelfde persoon' (p. 233). Dit lijkt mij een aanbeveling om bij het beroep op Calvijn meer met zijn commentaren bezig te zijn dan wel eens het geval is.

Nadat de verschillende genres besproken zijn, wordt zijn theologie in

veertien thema's deskundig en beknopt besproken. Daarna worden een paar structuren aangebracht: de gemeenschap met Christus, de aanpassing van God aan de bevatting van de mens, de exegese en de leer, en we lezen over traditie en vernieuwing.

Het vierde grote onderdeel van dit handboek laat zien op welke manier zijn denken in de loop van de tijd heeft doorgewerkt in allerlei facetten van het leven, zoals het recht, de liturgie, het onderwijs en de pedagogiek, de politiek, de spiritualiteit enz. Deze thematische doorwerking wordt gevolgd door een overzicht van de doorwerking van Calvijn in verschillende eeuwen en delen van de wereld.

Het boek wordt gecompleteerd door een literatuuroverzicht en verschillende registers die behulpzaam zijn om het toegankelijk te maken.

Bijbel en wetenschap

Het is verleidelijk om op allerlei zaken inhoudelijk in te gaan. Maar dan zou deze bespreking erg bovenmaats worden. Laat ik op één zaak, die actueel is, attenderen: het spreken van de wetenschap en van de Schrift, en de tegenstelling die daarin gezien wordt, bijvoorbeeld met betrekking tot het ontstaan van de wereld (p. 501-503). Calvijn maakt onderscheid tussen de verschillende wetenschappen, zodat wetenschap en bijbelstudie apart moeten worden beoefend en zij elkaar niet tegenspreken. Het wordt geïllustreerd met wat Calvijn schrijft over Mozes' manier van spreken. Hij schreef 'dingen zo op dat iedereen met een gezond verstand zonder verdere kennis alles kan begrijpen wat Mozes verklaart. Maar astronomen onderzoeken vol spanning alles wat de menselijke geest met zijn wijsheid begrijpen kan.' Je moet een wetenschap als de sterrenkunde niet verwerpen omdat deze ontdekt dat de dingen anders zijn dan zoals de Bijbel het vertelt. Je moet evenmin kritiek op Mozes hebben alsof hij niet deskundig zou zijn. Hij 'was een leraar voor eenvoudige en ruwe mensen, maar ook voor geleerden'. Hij heeft zich aan de eersten aangepast en hij sluit daarin aan bij de manier waarop wij (zonder wetenschappelijke kennis) de dingen waarnemen. Het zijn gedachten die ons ook vandaag verder kunnen helpen.

Het boek is een goudmijn voor de studie van Calvijn. Er is veel te lezen

en te leren. Het beeld dat je van de persoon en zijn werk hebt, wordt bevestigd, aangevuld en gecorrigeerd. Dat is winst. 'Wie Calvijn grondig wil leren kennen zal aan dit boek voorlopig voldoende hebben, omdat het boek meer wil zijn dan een inleiding, maar wie verder onderzoek naar Calvijn wil doen, kan dit handboek gebruiken als start- en als oriëntatiepunt.' Deze woorden van redacteur Selderhuis kan ik onderschrijven. Ik zou zeggen: aan de studie. Aan studiemateriaal kan het niet liggen.

Lees- en kijkboek

Het vorige boek is een studieboek. Als doelgroep denk je vooral aan theologen, wetenschappers. Een tweede boek dat ik noem, heeft een ander karakter. De doelgroep zal ook anders zijn. Het is meer een lees- en kijkboek waarmee iedere theologisch en kerkelijk geïnteresseerde lezer zijn winst kan doen. Ik bedoel *Johannes Calvijn, zijn leven, zijn werk* dat verschenen is onder redactie van Willem Balke, Jan C. Klok en Willem van 't Spijker.

Het is een prachtig boek waaraan veel zorg is besteed. Enige tijd geleden attendeerde ik in deze rubriek op een mooi boek over Maarten Luther dat in 2007 verscheen. De opzet was om Calvijn met een vergelijkbaar boek te eren. De uitgever is daar uitstekend in geslaagd. Er is veel te zien. Bekende en onbekende foto's. De tekst geeft veel inzicht in het leven en werk van Calvijn.

Kerk

De hoofdtekst is door W. van 't Spijker geschreven. Hij staat borg voor deskundigheid en leesbaarheid. Hij begint met het Frankrijk van de zestiende eeuw. Vanuit dat startpunt ontrolt hij in acht hoofdstukken het leven van Calvijn door de jaren heen. Daarna volgt een hoofdstuk over de contouren van Calvijns theologie en een over zijn invloed.

Laat ik uit de hoofdtekst bij wijze van voorbeeld één zaak aanroeren die ook voor vandaag niet onbelangrijk is. Van 't Spijker schrijft: 'Bij al Calvijns werk stond de kerk centraal. Haar leer was beschreven in de *Institutie*. Haar structuur was omschreven in de *Ordonnances*, zoals deze in 1561 waren aangevuld. Toch had Calvijn met zijn 'doctrina' en 'disciplina' niet slechts Genève

op het oog. Voor hem was de kerk van Christus universeel, een gemeenschap van alle gelovigen, waar dan ook ter wereld. Uit dit besef ontsproot zijn oecumenische roeping, waarvan hij zich zeer bewust was en die hij op allerlei manier vervuld heeft. Vanaf het begin was bij Calvijn, evenals bij Augustinus, sprake van het sámengaan van genade en kerk. In de leer der genade volgde hij de kerkvader tot in de allerdiepste afgrond, waar de genade zich aan onze blik onttrekt. Tegelijk wenste hij de zichtbaarheid van de kerk vast te houden, waarbij vooral de eenheid van de gemeente van Christus in deze wereld het volle accent ontving. ... Calvijns beginsel bracht mee, dat hij binnen de kerk van Genève de noodzaak van eenheid in de leer sterk in het oog hield. Tegelijk bracht hij een onderscheid aan tussen fundamentele en niet fundamentele artikelen. Dit verklaart zijn houding zowel naar binnen als naar buiten. Fundamenteel was voor hem de belijdenis die voor het christelijke geloof volstrekt noodzakelijk is, en die wel te onderscheiden is van hetgeen controversieel kan zijn tussen de kerken zonder dat afbreuk wordt gedaan aan de eenheid van het geloof' (p. 303). Hier is van Calvijn nog wel wat te leren met het oog op onze eigen tijd en kerkelijke situatie.

Afwisselend

De hoofdtekst van het boek wordt telkens afgewisseld met korte bijdragen

van verschillende auteurs over een onderdeel, een facet of een bijzonderheid uit Calvijns leven en werk. Er komt van alles in naar voren.

Zo wordt het hoofdstuk over Frankrijk in de zestiende eeuw verrijkt met een bijdrage over de heersersessen in Frankrijk, waarin helder wordt welke vrouwen een rol hebben gespeeld. Dit hoofdstuk geeft trouwens ook een interessant beeld van de rol van Frans I als koning van Frankrijk.

Er is een bijdrage over Calvijn en het recht. Aanvankelijk wilde zijn vader hem laten opleiden voor een kerkelijk ambt, maar al gauw wilde hij dat Calvijn rechten ging studeren. De bijdrage geeft aan hoe het met de rechtenstudie in de zestiende eeuw stond en welke invloed deze studie op het werk van Calvijn heeft gehad.

Bij het hoofdstuk over Calvijns bekering is een bijdrage te vinden over 'de diepten van het hart'. Daarin laat M. de Kroon zien dat het in het verstaan en het vertalen van Calvijns werk gaat om de diepten van het hart. Om een citaat te geven: 'Het evangelie is geen taalkunde. Het is een leer hoe je moet leven. Het gaat om veel meer dan om het evangelie met je verstand te begrijpen en het in je geheugen te prenten, zoals dat op andere gebieden het geval is. Je neemt het pas op, als het heel je ziel in beslag neemt, wanneer het helemaal zijn thuis vindt in de diepste roerselen van je hart' (p. 48). Hij is van mening dat deze strekking uit moet komen in de vertaling van Calvijns geschriften en dat dit

tot een vrijere vertaling leidt. Hij geeft een paar voorbeelden. Eén daarvan is dat de standaardvertaling van A. Sizoo over geloof en ervaring de tegenovergestelde betekenis krijgt van wat Calvijn bedoelt! Kennelijk iets om rekening mee te houden.

Zo zijn er in alle hoofdstukken tal van inzichten op te doen die bijdragen aan een goede kennis en verwerking van Calvijns werk.

Een wat bijzondere plaats heeft het hoofdstuk over de betekenis van Calvijn als uitlegger van de Schrift. In vorm en kleur wijkt het af van de rest van het boek. Het is een verzameling van zeventien kleine bijdragen in het blauw. Wel is het als hoofdstuk 9 opgenomen in de indeling van de doorgaande tekst. Een opvallende plaats in het geheel. De uitleg van Gods Woord is dan ook niet het minst belangrijke in de betekenis die Calvijn voor kerk en theologie heeft. In dit hoofdstuk komen allerlei facetten naar voren van Calvijns schriftuitleg. Om daar iets van te noemen: de verhouding tussen de kerk en Israël, Calvijns hermeneutiek en exegese. E.A. de Boer schrijft over Exodus, Deuteronomium en Ezechiël. Er is te lezen over David, de Psalmen, Jesaja, Handelingen, Hebreeën. Kortom, een lezenswaardig hoofdstuk, ook om de beknoptheid van de bijdragen.

Al met al is het een boek vol afwisseling. En dat maakt het alleen maar boeiender, evenals de vele illustraties die het verrijken. Het geheel wordt afgesloten met zaken-, personen- en plaatsnamenregisters die het geheel toegankelijk maken. Voor wie de smaak van Calvijn te pakken krijgt, is er een uitgebreid literatuuroverzicht, alsmede een verantwoording van de illustraties. Een prachtig boek voor een prijs die alleszins redelijk is.

Institutie

Alleen al in deze twee publicaties heeft het Calvijnsjaar veel opgeleverd. Maar het meest in het oog springend is de nieuwe vertaling van de *Institutie*. Daar vestigen we tot slot de aandacht op.

De verschijning van deze vertaling is een gebeurtenis! Zoals bekend gaat het om het hoofdwerk van Calvijn. Door de eeuwen heen is die meerdere keren

in het Nederlands vertaald. De vertaling waarmee we het tot nu toe moesten doen, is al uit de eerste helft van de vorige eeuw, van de classicus A. Sizoo. Hij heeft ongetwijfeld een prestatie geleverd. Zijn vertaling is meerdere keren herdrukt. Maar het moet gezegd worden: de vertaling is stroef, knoestig en stug. Met de tijd groeide de afstand tot het taalkleed waarin zij tot ons gekomen is. Dat kwam de toegankelijkheid niet ten goede. De verschillende drukken die er geweest zijn, zullen in allerlei boekenkasten staan. Is het een boze veronderstelling om te denken dat het misschien alleen nog de theologen zijn die Sizoo nog uit de kast halen om te lezen? Of zij ook niet meer?

De nieuwe vertaling is van de hand van de classicus dr. C.A. de Niet. Ze is van een inleiding voorzien door W. van 't Spijker. Niet alleen deze inleiding is de moeite van het lezen waard. Dat geldt ook voor de verantwoording die de vertaler van zijn werk geeft. Daarin gaat hij op verschillende aspecten van het vertalen en de stijl van Calvijn in. Ik vond het een eyeopener te lezen dat Calvijn weliswaar Latijn schreef, maar dat hij een Fransman was. Dat is van belang om zijn Latijn goed te begrijpen. Zo zijn er meer stijlaspecten waarmee de vertaler rekening moet houden. Het geeft een goede verantwoording van keuzes die De Niet heeft gemaakt.

Ik verbeeld me niet dat ik deze vertaling in finesse kan beoordelen. Ik ben classicus noch latinist. Soms zou je een bekender gedeelte met extra aandacht willen lezen. Helaas, de uitgever was zuinig en stelde geen recensie-exemplaar ter beschikking, maar alleen een selectie uit de vertaling. Als ik die lees, is Calvijn ineens veel dichterbij gekomen. De vertaling is goed leesbaar in het Nederlands van deze tijd. Laat ik bij wijze van voorbeeld het begin van de *Institutie* in de nieuwe vertaling weergeven:

‘De hele hoofdinhoud van onze wijsheid, voorzover die althans als ware en deugdelijke wijsheid aangemerkt mag worden, bestaat eigenlijk maar uit twee delen: kennis van God en kennis van onszelf. Omdat die met vele banden aan elkaar verbonden zijn, is het echter niet gemakkelijk uit te maken welke van deze twee het eerst komt en de andere uit zichzelf voortbrengt. Om te beginnen kan namelijk niemand zichzelf aanschouwen als hij niet ook meteen zijn

aandacht richt op de aanschouwing van God in wie hij leeft en zich beweegt. Het is immers volkomen duidelijk dat de gaven waardoor wij tot iets in staat zijn, in het geheel niet van onszelf zijn, ja dat hetgeen wij zijn, niets anders is dan een zijn in de ene God. In de tweede plaats geldt dat wij door deze goede gaven, die druppelsgewijs uit de hemel op ons neerdalen, als het ware van de beekjes tot de bron geleid worden.’

De vertaling is weergegeven in twee kolommen. Dat maakt het leesbaarder dan de brede bladspiegel bij Sizoo. Ook is het werk voorzien van uitvoerige registers: een register van schriftplaat- sen, gelukkig heel wat royaler dan in de uitgave van Sizoo. Er is een register van auteurs en literatuur die Calvijn aanhaalt, en een uitvoerig zaakregister. Deze registers vergroten uiteraard de bruikbaarheid van deze vertaling.

Ik denk dat we dr. De Niet dankbaar mogen zijn dat hij zich aan dit vertaalwerk gegeven heeft en dat de Here hem daar de kracht voor gaf. Het is te wensen dat deze Calvijnuitgave niet alleen gekocht maar – om het taalkleed hoeft niemand het te laten – ook gelezen wordt. Dat kan alleen maar tot zegen zijn voor geloof en kerk in de eenentwintigste eeuw.

N.a.v.:

- H.J. Selderhuis (red.), *Calvijn. Handboek*, Kok, Kampen, 2008, ISBN 9789043514361, 653 pag., prijs € 75,-
- W. Balke, J.C. Klok, W. van 't Spijker (red.), *Johannes Calvijn, zijn leven, zijn werk*, Kok, Kampen, 2008, ISBN 9789043515757, 415 pag., prijs € 45,-
- *De Institutie*, uit het Latijn vertaald door dr. C.A. de Niet, met een inleiding van prof.dr. W. van 't Spijker, (2 dln., geb. met stofomslag), Den Hertog, Houten, 2009, ISBN 978 90 331 2200 2, 1557 pag., prijs: € 159,50

Arm huisgezin

Onder 't duister dak gedoken,
stroo en vodden altegaar,
heel onttoodderd, half gebroken,
staat des werkmans woonsteê daar.

't Kaafgat, omme- en scheefgetrokken,
vallen gaat; en daar, deureen,
liggen afgerolde brokken
bruingebrand al, gruis en steen.

't Dak beneden, deur de wanden,
glazenloos, van latte en leem
zie 'k getelde turven branden,
doodsch, in 't deerlijk huisgeheim.

Open ligt het, aller oogen;
't waait erdeure en 't sneeuwt erin;
's zomers zal me' er hitte in doogen,
's winters koude. – Arm huisgezin!

Guido Gezelle (1830-1899)

Vodden = zoden

Onttoodderd = uit de voegen

Kaafgat = schouw

Huisgeheim = binnenhuis

Dit is lang geleden, denkt u, lezend in uw warme kamer.
Dat zal waar zijn, zeker in ons welvarende landje.
Maar wat gedacht van Ukraïne, om maar iets te noemen?
Hebben wij nog een sprietje idee van de armoe in de wereld?
In Uganda zal het niet zo gauw sneeuwen, maar ook armoe troef.
Wat zullen christenen in die omstandigheden denken als ze lezen:
Hemel, laat gerechtigheid neerregenen,
laat haar neerstromen uit de wolken (Jes. 45:8a)?

Of zie ik dat verkeerd?

Nieuwe spiritualiteit – Updates voor New Age

In de jaren negentig van de vorige eeuw hoorde en las je er veel over: New Age. Een verzamelnaam voor een bont samengestelde en gevarieerd opgediende hutspot van oosterse mystiek, geestverruimende technieken, alternatieve geneeswijzen, occultisme en paranormale gaven. Een nieuw tijdperk zou bezig zijn om intrede te doen. De tijd die niet meer langer beheerst wordt door het sterrenbeeld Vissen (met zijn christelijke invloeden), maar in het teken staat van Waterman (Aquarius). Een nieuwe sprong in de evolutie van de mens zou gemaakt worden, waarbij de mens nieuwe gaven en mogelijkheden uit zichzelf opdiept en het leven vrouwelijker, gevoeliger en emotioneler in elkaar komt te zitten. Er is indertijd heel wat pro en contra over afgeschreven, over die New Age. Sindsdien lijkt het stiller. De kreet New Age hoor je niet zoveel meer. Is het gewoon uit-gehypt? Nee, beslist niet. In een uitvoerig artikel praat drs. Robert Doornenbal (docent aan de Academie voor Theologie van de Christelijke Hogeschool Ede) ons bij. Onder de titel 'Spiritualiteit 2.0' is het te vinden in *CV.Koers* (november 2009). Het deel waarin Doornenbal informeert over de stand van zaken, is het interessantst en dat neem ik hier over:

Op je werk huren ze een astrocoach in en krijg je cursussen yoga en t'ai chi aangeboden. Een buurvrouw verderop in de straat begint een reiki-praktijk. Haar dochter op de basisschool heeft mandala's leren tekenen tijdens een themaweek over het onderwerp 'magie'. Bij de kapper nodigt het wellness/mindstyle glossy magazine Hapinez je uit om contact te maken met je diepste Zelf (met hoofdletter!). Je puberneef broemt dat het dancefeest Mysteryland 'spiritueeler' is dan een kerkdienst – en computergame Vampire: The Masquerade honderd keer cooler. Neuzend in de boekhandel ontwaar je geen christelijke lectuur in de schappen maar wel The Secret van Rhonda Byrne, Het Tibetaanse dodenboek en Heks van Susan Smit.

Aquarius, computeranimatie

Oh ja, Paulus van Anselm Grün ligt er ook. Hij blijkt ons – net als Susan – aan te moedigen om 'te leven vanuit de eigen diepte, vanuit de oorspronkelijkheid, vanuit het innerlijke zelf'. 's Avonds laat zappend stuit je na een aflevering van het medium Char op liveprogramma's 'geestelijke verzorging' door astrologen, pendelaars en kaartenleggers.

Wat is er aan de hand in Nederland? Welk woord is van toepassing om deze 'zweverige' verschijnselen mee aan te duiden? Wat zijn algemene kenmerken? En wat betekent dit alles voor kerken en christenen?

Steeds meer mensen zeggen desgevraagd 'niet religieus' te zijn. Dit houdt in dat ze niks hebben met de kerk of met 'georganiseerde religie', zoals ze dit noemen. Tegelijk staan velen van hen – ongeveer veertig procent van de Nederlanders – wel open voor spiritualiteit. Deze vage term staat voor zoiets als de persoonlijke zoektocht

naar betekenis, waarden, transcendentie, hoop en verbondenheid. Vanaf hier duid ik de spirituele hausse van vandaag aan met het begrip Nieuwe Spiritualiteit. Er zijn ook andere namen in omloop, zoals new age, neognostiek, nieuw bewustzijn, neoheidendom, postmoderne spiritualiteit of zelfspiritualiteit. De precieze naamgeving doet er niet zoveel toe. Ik zie de Nieuwe Spiritualiteit – in een software-metafoor – als een upgrade van de new age-beweging. De term new age (nieuw tijdperk) duidt op het 'aquariustijdperk', dat zou beginnen na tweeduizend jaar christendom onder het sterrenbeeld 'vissen'. Nieuwe Spiritualiteit zou je dus kunnen zien als een alternatief voor de 'oude' christelijke spiritualiteit. Hoe het ook zij, de grote vraag is: welke algemene kenmerken zien we binnen de Nieuwe Spiritualiteit?

1. Tegen religie, vóór feel good

De Nieuwe Spiritualiteit spreekt positief over spiritualiteit, terwijl religie – zoals vormgegeven door orthodoxe, traditionele christenen – veelal wordt afgeserveerd. Oprah Winfrey op televisie, wiccans op hun blogs, Neale Donald Walsch in zijn

Persrevue

P.L. Storm

gesprekken met 'God' en de vele andere vertolkers van Nieuwe Spiritualiteit zijn het basaal eens:

- Religie is voorspelbaar en saai – iets voor schuwe zwartkijkers achter hoge kerkmuren. Spiritualiteit is vitaal, creatief en telkens nieuw – passend bij levensgenieters.
- Religie draait om een gesloten systeem van stoffige dogma's en voorgescreven rituelen. In spiritualiteit staat de actuele, persoonlijke ervaring centraal.
- Religie is exclusivistisch, ze sluit andersdenkenden uit. Spiritualiteit betekent openheid, inclusief denken en tolerantie.
- Religie kenmerkt zich door bureaucratie, instituties en machtspolitiek. Spiritualiteit stelt relaties en verbondenheid centraal.
- Religie onderdrukt vrouwen en vrouwelijkheid. Spiritualiteit is op basis van gelijkheid en staat open voor vrouwelijke intuïties en wijsheid (*sophia*).
- In religie is seksualiteit met schaamte omgeven en staat het lichaam los van het geloof, terwijl spiritualiteit lichamelijke en seksualiteit integreert.
- Religie heeft geleid tot oorlogen en uitbuiting van het milieu. Spiritualiteit echter is ecologisch bewust en vredelievend.

Kortom, binnen de Nieuwe Spiritualiteit staat het woord 'spiritualiteit' voor een hele reeks feel good associaties.

2. Het goddelijke Zelf

De kern van de Nieuwe Spiritualiteit is het geloof in een heilig of goddelijk zelf. Andere termen hiervoor zijn het 'hogere zelf' (theosofie), de 'goddelijke vonk' (gnosticisme), de 'Boeddhanatuur' of het 'innerlijke kind' (humanistische psychologie en spirituele pedagogiek). Soms richten cursussen en boeken zich op het verkrijgen van een ervaring van eigen goddelijkheid in het hier en nu. Vaker nog spreekt men over 'spirituele evolutie' of in meer seculiere termen over 'zelfverwerkelijking' of 'persoonlijke groei'. Deels grijpt men hierbij terug op theorieën uit de psychologie. Vooral de psycholoog C.G. Jung (1875-1961) is populair. Jung had occulte en neoheidense sympathieën en hield er ook een geleidegeest op na, Philemon.

Invloedrijk zijn ook oosterse denkbeelden, die vaak in verbinding worden gebracht met inzichten uit de natuurkunde. Zo bewerkt James Redfield in zijn bestseller De Celestijnse belofte de stelling van

Einstein – energie is massa en omgekeerd – tot een spiritueel verhaal. Door stapsgewijs kennis te nemen van 'negen spirituele inzichten' ontwikkelen de personages in het boek zich tot louter energie. Vaker nog dan met inzichten uit de kwantumfysica wordt de spirituele evolutie van het individu verbonden met de oosterse begrippen karma en reïncarnatie. Reïncarnatie is niet zoals in het Verre Oosten een negatief gebeuren, maar juist positief. Een nieuw leven betekent de kans om nog verder spiritueel te evolueren.

De nadruk op het 'zelf' past naadloos in onze op de individuele consument ingestelde laatkapitalistische maatschappij. Illustratief hiervoor zijn reclameslogans, zoals Altijd jezelf (HEMA), Het beste wat je kunt worden is jezelf (Uitzendbureau Content), Alle ruimte om jezelf te zijn (Landal Green Parks vakantieparken) en Blijf jezelf tot het einde (Uitvaartverzekeraar Monuta). De 'zelfspiritualiteit' staat ook centraal in mindstyle-magazines zoals Happinez.

3. Eén eeuwige spirituele waarheid

De Nieuwe Spiritualiteit heeft de overtuiging dat er een eeuwige waarheid te vinden is in alle godsdiensten. Deze al heel oude gedachte binnen de westerse geestesgeschiedenis heet ook wel *philosophia perennis*, letterlijk 'eeuwige filosofie'. Typerend is wat iemand eens in een interview zei: 'Ik voel mij verbonden met de persoon Christus, niet met katholicisme. Maar ik voel mij bijvoorbeeld ook geraakt door de persoon van Boeddha. En ik voel mij ook geraakt door het sjamanisme. Dus dat zit voor mij niet in een stroming. Voor mij zijn alle religies uitingen van god. Als je dan ook dieper kijkt naar al die religies, dan zeggen ze uiteindelijk hetzelfde. ... In iedere religie kun je het vinden. In het christendom is dat meer de gnostiek, in het hindoeïsme is het meer de tantrafilosofie. In het jodendom is het de kabbala. De fundamentalistische religies liggen heel ver uiteen, alleen Allah, alleen Jezus Christus, maar de esoterische onderstroom is almost the same.'

Het geloof dat alle zogenaamde 'authentieke' religieuze ervaringen uiteindelijk hetzelfde zijn, hangt direct samen met de nadruk op het 'zelf'. In de jaren tachtig beschreef actrice Shirley MacLaine dit als volgt: 'Zelfrealisatie is Godrealisatie. Begin met het zelf; herken de god binnenin. Het resultaat zal de herkenning zijn, met tolerantie en liefde, dat ieder ander god ook in zichzelf bezit.' Dit inzicht biedt een

tegenwicht tegen het individualisme binnen de Nieuwe Spiritualiteit. Veel aanhangers zullen zeggen: 'Ik ga mijn eigen spirituele weg, maar voel me ook verbonden met een mystieke collectiviteit.'

4. 'Occulture'

Een vierde en laatste hoofdkenmerk dat ik hier noem – een samenstelling van de woorden 'occult' en 'cultuur' – heb ik ontleend aan een Engels festival met de naam 'occulture', zie: <http://loculture-festivals.com>. Op dit festival en op de site worden onverbloemd allerlei occulte praktijken en ideeën aangeprezen. Dit is typerend voor de Nieuwe Spiritualiteit in het algemeen. Letterlijk betekent 'occult' verborgen of geheim. Het gaat daarbij om verborgen kennis (ook wel gnosis genoemd) of geheime krachten. Verborgen kennis is het doel van astrologie, van het leggen van tarotkaarten, het gooien van runenstenen, of het oproepen van engelen of geleidegeesten. Wie wat meer intellectueel is aangelegd, houdt zich bezig met bijvoorbeeld voorchristelijke, heidense tradities, oosterse mystiek of met de kabbala. Dat laatste is de joodse mystieke traditie met occulte ondertonen. Of hij of zij verdiept zich in de gnostische evangeliën, zoals die van Thomas of Judas, die ons beloven de ware Jezus te tonen die de 'officiële' evangeliën zouden hebben verbloemd. Verborgen krachten hangen samen met magie, waarvan er vele soorten zijn. Op één website van een wiccan (heks) kwam ik zelfs tweehonderd soorten magie tegen die in detail werden beschreven. Kortom: vandaag is er grote belangstelling voor occulte ideeën en praktijken.

Is dit alles nieuw? Nee. De vier kenmerken, inclusief de belangstelling voor occultisme, waren ook aanwezig in de jaren zestig van de vorige eeuw. Zelfs waren ze bekend in de tijd van de Romantiek, vanaf 1800 – en deze had op zijn beurt oude wortels. Nieuw is wel dat voorheen zogeheten esoterische of occulte ideeën en praktijken geen randverschijnselen meer zijn maar gemeengoed zijn geworden. Het paranormale is inmiddels normaal.

Het bovenstaande illustreert duidelijk hoe terecht de waarschuwing van dr. A.L.Th de Bruijne was in het ND van 14 november ('Religie is gevaarlijk') tegen het positief waarden van de nieuwe aandacht voor religie na het daarvoor de toon zettend kille atheïsme. Een klein stukje uit dat artikel bij wijze van commentaar op de hierboven gegeven schets van de nieuwe spiritualiteit:

Verkeerde richting

Maar het is een stap in de verkeerde richting. Ik vermoed hier zelfs een slimme tactiek uit het kamp van de duivel. Eerst wende hij westerse christenen enkele eeuwen aan de strijd op het front van het pure ongeloof. Zo verzwakte hij de alertheid voor de eigenlijke verleiding die hij vervolgens in petto had. Want de echte confrontatie gaat niet tussen God en 'geen god', maar tussen God en 'afgod'. Met uitzondering van het 'christelijke Westen' zie je dat in alle tijden en culturen. Religie is nooit een ongevaarlijk spiritueel speeltje. Er is altijd sprake van een werkelijke geestelijke macht. Of wij staan voor de Vader van Jezus Christus of wij hebben te maken met een van de talloze demonen.

De religie van de levende God maakt een mens inderdaad gelukkig, al gaat dat altijd via het lijden en het kruis. Maar wie dat er eerlijk bij zegt, mag deze religie royaal aanprijzen. Zij is nuttig en bindt samen. Zij geeft een perspectief om op weg te gaan en kan een samenleving bezielen. Zij draagt bij aan de gezondheid

van mensen en de bloei van bedrijven. Maar alle andere religiositeit is slechts de vermomming van een demon. Alle andere religie schaadt mens en maatschappij, al voelt dat vaak eerst even anders. ... Volgens mij dreigt rond 'spiritualiteit'

vandaag de echte verleiding. De nieuwe 'gelovigheid' is erger dan het oude ongeloof.

Wanneer je kind afdwaalt

Van *Opbouw* verscheen op 9 oktober 2009 een dik themanummer met als titel 'Weg van God?' Een bijzonder (ook bijzonder lezenswaardig!) nummer helemaal gewijd aan het verdriet van ouders wanneer kinderen wegdwalen van de Here en zijn kerk. Mij trof in het bijzonder het artikel 'Twaalf manieren om van uw afdwalende kind te houden', geschreven door Abraham Piper. Hij is de zoon van de bekende Amerikaanse theoloog John Piper. Van zoon Abraham wordt gemeld: 'Hij werd gelovig opgevoed, maar brak met het christelijk geloof, toen hij 19 jaar was. Hij raakte aan lager wal, werd alcoholverslaafd, maar kwam na een aantal jaren tot geloof tijdens het lezen van de Romeinenbrief.' Na een inleiding waarin hij vertelt over hoe ver weg hij zelf is geweest en het verdriet dat dit voor ouders betekent, wil hij twaalf suggesties aan de hand doen om met een afdwalend kind om te gaan en contact te houden. Ik geef ze graag door:

1. Wijs hen op Christus

Het werkelijke probleem van uw opstandige kinderen bestaat niet uit drugs, drank en sigaretten, seks en pornografie, luiheid of misdaad of slordigheid of homoseksualiteit of het spelen in een punkband. Hun probleem is, dat ze geen duidelijk beeld hebben van Jezus. Het beste wat u kunt doen – en de enige reden om ook de volgende suggesties op te volgen – is hun Christus laten zien. Dat is niet eenvoudig en dat kost tijd, maar de zonden in hun leven zullen langzaam verdwijnen als zij zien wie Jezus werkelijk is.

2. Bid

Alleen God kan uw zoon of dochter redden, dus blijf vragen of hij zich aan hen laat zien. En wel zodanig, dat zij hem in hun leven moeten toelaten.

3. Benoem het probleem

Als uw dochter Jezus afwijst, doe dan niet net alsof er niets aan de hand is. Ieder ongelovig kind is een geval apart. Dus ver-

dient ieder kind een eigen aanpak. Niets doen is geen optie, dus negeer de ongeloof van uw kind niet. Misschien wel prettiger voor de sfeer nu, maar niet voor de eeuwigheid.

4. Verwacht niet dat ze op Christus lijken

Als uw zoon geen christen is, dan zal hij zich ook niet zo gedragen. U weet dat hij het geloof heeft losgelaten, dus verwacht niet dat hij leeft vanuit de opvoeding die u hem gaf. U zou bijvoorbeeld in de verleiding kunnen komen om te zeggen: 'Ik weet dat je het moeilijk vindt in Jezus te geloven, maar je beseft toch wel dat het zonde is dat je elke dag dronken bent?' Als hij moeite doet om in Jezus te geloven, dan helpt erkenning van het foute van dronkenschap hem niet echt verder. Uiteraard, u wilt hem beschermen. Maar zijn ongeloof is het grootste probleem – niet zijn drankgebruik. Hoe het ongeloof van uw kind ook tot uiting komt in zijn gedrag, richt u vooral op de ziekte van

zijn hart in plaats van op de symptomen ervan.

5. Houd uw deur voor ze open

Omdat het gaat om innerlijke problemen en niet om gedrag, moet u niet te veel eisen stellen bij het thuiskomen. Als hij behoefte heeft aan uw gezelschap, dan geeft God u een kans om hem met liefde terug te brengen bij Jezus. Uiteraard zijn soms ultimatus nodig: 'Je hoeft niet te komen als je...' Maar dat zijn uitzonderingen. Stoot uw kind niet af door te veel regels en eisen.

Ruikt uw dochter naar marihuana of als een asbak, spuit dan een lekker geurtje op haar jas en verschoon het bed na haar vertrek, maar laat ze zich welkom voelen. Merkt u dat ze in verwachting is, vraag dan of ze misselijk is, ga mee wanneer een echo wordt gemaakt en laat ze zich vooral welkom voelen. Is uw zoon platzak en heeft hij het van u geleende geld uitgegeven aan leuke vriendinnen en dure drankjes, scheld hem die schuld dan kwijt zoals uw schuld is vergeven, leen hem niet opnieuw en laat hij zich welkom voelen. Hebt u hem anderhalve week niet gezien omdat hij bij zijn vriendin – of vriend – zat, raad hem af om terug te gaan en laat hem thuiskomen.

al helemaal, dat u ze verkeerd vindt. Dat hoeft dus geen uitleg. Ze moet wel zien hoe u reageert op haar fouten. Uw mildheid en bezorgde hoop laten haar zien dat u echt op Jezus vertrouwt.

Haar geweten kan haar zelf aanklagen. Ouders moeten vriendelijk en duidelijk zijn, levend in de hoop die zij hun kinderen ook toewensen.

7. Breng hen in contact met gelovigen die hen beter kunnen bereiken

Geografische afstand en een verstoorde relatie kunnen het contact bemoeilijken. Woont uw afdwalende zoon ver weg, probeer dan een gelovige te vinden en vraag hem contact te leggen met uw zoon. Misschien vindt uw zoon dat bemoeizuchtig en stom en schaamt hij zich ervoor, maar het is de moeite waard – zeker als die persoon ook emotioneel in contact kan komen met uw zoon op een manier die voor u onhaalbaar is. Verwijdering in de relatie is een neveneffect van de geloofskeus van uw kind. De relatie vervaagt, maar moet in stand worden gehouden. Waarschuwende woorden blijven noodzakelijk.

Juist op dit punt kan een andere gelovige die uw zoon emotioneel kan bereiken, van groot belang zijn. Vertrouwt uw zoon hem en stelt hij zijn gezelschap op prijs, dan

doen te horen dat ze zich stom gedragen, maar hun ouders zijn zelden de geschikte personen om die boodschap te brengen. Probeer dus andere christenen een plaats te geven in het leven van uw kinderen.

8. Respecteer hun vrienden

Uw kinderen gaan misschien om met types met wie u nooit zou praten, maar het zijn wel hun vrienden. Respecteer dat – ook al berusten die vriendschappen op zonde. Die vrienden zijn slecht voor uw zoon, inderdaad. Maar hij is ook slecht voor hen. Dat hij weet dat u niets met zijn vrienden hebt, lost niets op.

Verschijnt uw zoon met een andere vriendin op een familiefeestje – iemand die u nog nooit hebt gezien en waarschijnlijk ook nooit meer zult zien – wees dan gastvrij. Zij is het dwalende kind van andere ouders en heeft Jezus ook nodig.

9. E-mail ze

God zij gedankt voor technologie, die u zo makkelijk toegang geeft tot de levens van uw kinderen!

Leest u iets bemoedigends in de Bijbel, of iets dat u helpt meer van Jezus te houden, zet het in een e-mail en stuur het naar uw kind. Positieve voorbeelden van Christus' vreugde in uw eigen leven zijn de beste aansporing voor hen.

Verwacht niet gelijk wonderen van die mailtjes. Stuur ze gewoon regelmatig en laat uw blijdschap met God zich opstapelen in de inbox van uw kind. Gods woorden hebben altijd kracht.

10. Ga met ze uit eten

Volsta niet met elektronische contacten. Probeer fysiek in contact te komen. Dat vindt u misschien spannend en ongemakkelijk, maar geloof me, uw kind heeft het moeilijker. Hij ervaart dezelfde spanning, maar voelt bovendien schuld. Dus wil hij samen met u iets gaan eten, prijs God en grijp die kans.

Het voelt misschien wat dubbel om over zijn dagelijkse leven te praten, terwijl u zich juist zorgen maakt over zijn eeuwige leven, maar probeer het toch. Hij moet weten dat u interesse hebt in alles wat hem bezighoudt. En vraag de Here ondertussen of hij de kans wil geven naar innerlijke zaken te vragen. De reactie is onvoorspelbaar. Vindt hij het een stomme vraag? Wordt hij boos en loopt hij van tafel? Of heeft God iets met hem gedaan sinds uw laatste gesprek? U weet het pas als u ernaar durft te vragen.

(Een suggestie voor ouders van jongere kinderen: Ga regelmatig met uw kinderen uit eten. Dat is sowieso goed, maar vormt

6. Advies is beter dan verwijt

Geef niet te veel blijk van uw teleurstelling.

Uw grootste zorg is dat uw dochter voor een doodlopende weg kiest, niet dat zij zich niet aan de regels houdt. Laat dat blijken uit uw gedrag. Zeker als ze christelijk is opgevoed, beseft ze drommels goed dat ze verkeerde dingen doet. En ze weet

heeft die persoon de kans uw zoon te vertellen dat hij een idioot is. En dat op een manier, waar uw zoon wellicht nog naar luistert ook. Dat mag bot klinken, maar ieder moet wel eens in de spiegel kijken. Mensen die we vertrouwen kunnen pijnlijke kritiek zo verpakken, dat we het als een geschenk ervaren.

Veel opstandige kinderen zou het goed

ook een traditie waarop u kunt teruggrijpen als zij ooit in een opstandige fase terechtkomen).

11. Toon interesse voor hun idealen

Het is zeer waarschijnlijk dat de tijdsbesteding van uw ongelovige dochter u teleurstelt. Zoek echter naar het waardevolle in haar interesses en bemoedig haar zo mogelijk. U was erbij toen ze afzwoom en haar verkeersdiploma haalde; hoe kunt u uw oprechte interesse tonen nu ze twintig is?

Jezus trok tijd uit voor corrupte belastingambtenaren en prostituees, ook al had hij geen relatie met hen. Volg zijn voorbeeld door een paar oordopjes in uw zak te steken en te gaan kijken in de zeer luidruchtige kroeg waar uw dochter meezingt in de band. Steun haar en blijf bidden dat ze

haar talenten ooit in dienst van Jezus zal willen stellen.

12. Wijs hen op Christus

Dit kan ik niet genoeg benadrukken. Hier draait alles om. Hoe u uw zoon of dochter ook wilt bereiken, als u hen niet helpt Jezus te leren kennen, dan is geen blijvend effect te verwachten. Uw zonen en dochters worden misschien nooit meer keurige kinderen; zullen misschien niet naar de kapper of vaker onder de douche gaan; ze worden niet opeens enthousiast voor klassieke muziek; ze zullen ook niet plots op een christelijke partij stemmen; misschien ligt u nog steeds wakker, ook al weet u dat ze niet naar de hel gaan.

De enige reden om voor hen te bidden, hen te verwelkomen, hen te waarschuwen, hen te e-mailen, met hen te eten en inte-

resse te tonen in hun interesses is, dat hun ogen opengaan voor Christus.

Hij is niet alleen de enige reden – hij is ook de enige hoop. Beseffen zij het wonder dat Jezus is, dan krijgt tevredenheid een andere inhoud. Hij vervangt de zielige geldzucht, de bewondering voor topmensen, de bevrediging door drugs of het orgasme waar zij zich nu op blindstaren. Alleen zijn genade kan hen wegtrekken bij die gevaarlijke interesses en hen veilig aan zichzelf binden – gebonden, maar tevreden.

Hij wil en zal dat voor velen doen. Geloof en geef niet op.

Hoe wordt de schepping een open boek voor je?

In de maand oktober stond er in *De Wekker* een interessante artikelenserie van prof.dr. G.C. den Hertog. Hij gaat in op de typering van de schepping als 'een prachtig boek', waarin alle schepselen letters zijn die Gods eeuwige kracht en goddelijkheid laten zien (in art. 2 van de NGB, vgl. Rom. 1: 20). In een eerste artikel laat hij zien welke vragen deze belijdenis heeft losgemaakt, zeker toen men dat 'boek' na de Verlichting ging lezen los van dat andere boek, de heilige Schrift. Keek men aanvankelijk bewonderend naar hoe de natuur 'in elkaar zit', dat sloeg al gauw om in aandacht voor de vreselijke, meedogenloze kanten ervan. Vertelt het boek der natuur niet vaak een verschrikkelijk verhaal, gezien de wreedheid in de natuur en de rampen die mensen treffen? Hoe valt dit boek eigenlijk te lezen? Na dit probleem in een eerste artikel beschreven te hebben, gaat hij in een tweede artikel hierop in (op 23 oktober 2009, 'Hoe lezen wij de schepping?'). Hij signaleert dan eerst dat ook christenen de neiging hebben om dat boek van de natuur te idealiseren en op zichzelf te bezien,

Prof.dr. G.C. den Hertog

en vooral aandacht te vragen voor de zoetig-mooie kanten eraan. Iets waar je zeker in ongelovige ogen gauw mee vastloopt. Dan schrijft hij:

Aan artikel 2 van onze Nederlandse Geloofsbelijdenis ligt de overtuiging ten grondslag, dat we in het boek van de schepping Gods hand kunnen ontwaren. Ook al is door de zonde het kwaad de schepping binnengedrongen en 'kreunt' die schepping in al haar voegen, toch getuigt de wereld zoals die is van Gods eeuwige kracht en goddelijkheid. Onze belijdenis houdt er beslist aan vast dat je met het 'boek van de schepping' niet alle kanten uit kunt. Strijdbaar klinkt het: 'zie maar, je kunt niet om Gods eeuwige kracht en goddelijkheid heen!'

Kracht en goddelijkheid

De schepping is voor onze ogen als een schoon boek, waarin de schepselen letters zijn, die ons Gods eeuwige kracht en goddelijkheid te aanschouwen geven. Het is goed die beeldspraak wat preciezer te bezien. Om te beginnen de inhoud van het boek. Het laat ons Gods eeuwige kracht en goddelijkheid aanschouwen. Dat is ontleend aan Paulus' Brief aan de Romeinen (1:20). Oog krijgen voor Gods kracht, dat is iets anders dan bijvoorbeeld bewonderend kijken naar hoe deze wereld planmatig is gemaakt of

je verbazen over hoe in de natuur alles met alles samenhangt. Nee, als Paulus in Romeinen 1:20 erover spreekt dat Gods kracht en goddelijkheid zichtbaar zijn, dan heeft hij enkele verzen ervóór al gezegd dat hij met overtuiging in Rome het evangelie hoopt te brengen, omdat het een kracht is tot behoud voor ieder die gelooft. Daar, in vers 16, staat hetzelfde woord voor kracht. God werkt, bedoelt Paulus. Daarom noemt hij Gods kracht en goddelijkheid in één adem. Er is een wereld van verschil met een manier van kijken, die de schepping ziet als een soort ingenieus uurwerk, dat natuurlijk ook een 'bedenker' heeft. Maar dat uurwerk bestaat op zichzelf. En het loopt ook een hele tijd, als het eenmaal opgewonden is. Dat beeld van een uurwerk is populair geweest in die kringen, die wel graag keken hoe fraai de wereld in elkaar stak, maar de Schepper op afstand hielden.

In het vorige artikel ben ik ook ingegaan op Zondag 10 van de Heidelbergse Catechismus. Als die Zondag onder kritiek ligt is het vanwege het slot ervan: dat niets buiten Gods wil omgaat. Maar meestal gaat men eraan voorbij, dat het antwoord begint met te zeggen dat we Gods voorzienigheid niet alleen en zelfs niet allereerst als Gods wil moeten benaderen, maar als Gods kracht. Wat zit daarachter?

Nu, wie inzet bij Gods wil gaat vragen stellen als: 'hoe kon de zonde de wereld binnenkomen?' Hoe kon die fraaie schepping zulke averij oplopen? Onder voorbijgaan aan wie we zelf zijn plaatsen we God dan gemakkelijk in de beklagdenbank, zoals de Verlichting heeft gedaan. Wie echter let op Gods kracht, kijkt naar de wereld zoals die door de intrede van de zonde geworden is. Wanneer we zien, dat God dwars door alle kwaad en de macht van de Boze heen deze wereld niet loslaat, verwonderen we ons over Gods kracht.

Het is een kracht die de wereld zó regeert dat alle goede en kwade dingen die de gelovige overkomen door Gods vaderhand zijn heengegaan. Gods kracht bewaart de wereld voor de totale chaos. En Hij geeft zelfs zijn evangelie als een kracht tot

behoud, dat de dode levend maakt en het niet-zijnde tot aanzijn roept (Rom. 4:17). Dat is bij uitstek Gods goddelijkheid: zijn scheppende kracht!

Het boek en de letters

Een boek heeft niet alleen een inhoud, maar het heeft ook een eigen karakter. Een boek heeft een schrijver, en is gesteld in een bepaalde taal. Die taal komt tot ons in woorden. En die woorden zijn weer opgebouwd uit letters.

Als de Nederlandse Geloofsbelijdenis de schepping een boek noemt, ligt daarin besloten, dat het geen chaos is. De schepping is geen bak met letters die omgevallen zijn. Trouwens – ook al was dat zo, als we daarin letters kunnen onderscheiden wijst dat toch op taal. Letters zijn bedacht en ontstaan, toen mensen behoefte ervoeren een nieuwe vorm aan hun onderlinge communicatie toe te voegen.

De schepselen zijn als het ware 'letters', zegt de Nederlandse Geloofsbelijdenis. Ze zijn niet woorden! Ze spreken niet voor zichzelf. Je moet ze samen nemen en samen horen, als letters die door de Auteur van de schepping tot een boek worden gemaakt. We mogen hier denken aan Psalm 19, die zegt dat de hemelen Gods eer vertellen en het uitspansel het werk van zijn handen verkondigt.

Hoe en waar is deze taal te vernemen? Nu, de dag doet sprake toestromen aan de dag en de nacht predikt kennis aan de nacht. Nee, het zijn woorden en er klinkt geen stem, maar het is wel degelijk een prediking en het is óók een taal. Die taal vertelt Gods eer. De schepping 'hangt' als het ware aan het spreken van God. Ze is uit zijn spreken voortgekomen, zegt Psalm 33, en alles wacht op Hem, lezen we in andere Psalmen (104, 145).

Het accent in artikel 2 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis ligt niet op de schoonheid van deze wereld, zoals die zich aan ons voordoet. Het gaat om Gods majesteitelijke werken in schepping, onderhouding en regering van de wereld. Het boek is geen afgesloten boek. De taal is geen dode taal. In

schepping, onderhouding en regering van deze gevallen wereld kunnen we Gods stem horen. Die horen we ook in het kreunen van de schepping, zoals Paulus in Romeinen 8 schrijft. Ook in dat kreunen is God met zijn kracht ingegaan. In het zuchten van het schepsel zucht de Heilige Geest méé en roept om die nieuwe hemel en de nieuwe aarde.

Zó brengt het boek van de schepping ons bij de 'auteur' van het boek; de HEER en zijn kracht en goddelijkheid.

In een derde en laatste artikel ('Onze Schepper zoekt ons', 30 oktober) vraagt Den Hertog aandacht voor het onderwys van Calvijn over deze dingen. Vanwege de beschikbare ruimte maar een klein stukje eruit, namelijk het slot als het gaat om de verhouding tussen beide boeken (schepping en Schrift):

Calvijn legt er nadruk op, dat de schepping en de Schrift dezelfde taal spreken. In het 'boek' van de schepping komen wij geen andere God tegen dan de Vader van onze Here Jezus Christus. Maar onze bril deugt niet en daarom zien wij niet. Met het oog op deze blindheid voor Gods werken in de schepping en onze doofheid voor zijn spreken in het leven van alledag heeft de Here ons de Schrift gegeven. Maar het Woord kan niet zonder de Geest. God moet zijn Geest in onze harten zenden om ons metterdaad bij zich terug te halen.

Als we langs die weg de Here leren kennen, staan we ook anders in het leven. Tegenspoed en leed raken ons niet minder dan eerst, maar we beseffen dat we niet anders verdiend hebben. Daarentegen: onze gezondheid, ons eten en drinken, de vreugde die we mogen ondervinden – het spreekt alles van de goedheid van God. Dáár krijgen we oog en oor voor, en we wijzen anderen er met verwondering en vreugde op, dat de God die ons leven, adem en alles gééft, niet ver is van ieder van ons.

Nader Bekeken – speciale abonnementen

Neem een proefabonnement op Nader Bekeken! U ontvangt het blad dan drie maanden voor maar € 5,-. Wilt u iemand een waardevol cadeau aanbieden? Denk dan eens aan een geschenkabonnement op Nader Bekeken.

Het kost u slechts € 10,- en hij/zij ontvangt het blad dan een halfjaar lang!

Bel 050-3013636 of mail woordenwereld@scholma.nl of kijk op www.woordenwereld.nl

Cahier 83 Ik zie je

Samen gelovig op weg naar Vader

Jan Bollemaat

Iedere vader en moeder wordt geroepen om zijn/haar kind op te voeden en bij de doopvont belooft je als ouders het kind op te voeden in geloof. Maar hoe doe je dat? Hoe voed je je kind goed op? Hoe breng je je kind bij zijn hemelse Vader? Hoe geef je je kind de opvoeding die past bij zijn leeftijd? Dit zijn spannende en uitdagende vragen.

De gemeente van Christus is een rijke ontmoetingsplaats, niet alleen op zondag, maar ook om samen na te denken over geloofsopvoeding. Dit cahier biedt handvatten om dat gesprek vanuit de Bijbel en de opvoedingspraktijk waardevol te maken. De vragen, stellingen en opdrachten dagen opvoeders uit om

concreet en praktisch te spreken over die belangrijke en verantwoordelijke taak: opvoeden in geloof. We hebben elkaar nodig en we kunnen veel voor elkaar betekenen. Daarom is dit boekje niet alleen bedoeld voor ouders, want iedereen is betrokken bij de (geloofs)-opvoeding.

We willen dankbaar genieten van Gods rijke gaven. Geweldig wanneer de HERE kinderen aan jouw zorg toevertrouwt. Samen met je kind(eren) ben je gelovig op weg naar Vaders nieuwe aarde. Prachtig, maar de weg ernaartoe is bepaald geen vanzelfsprekende of automatische. Daarom dit boek: tot bemoediging en aansporing.

Bestellen: www.woordenwereld.nl of bel 050-3013636

**Bestuur, redactie en medewerkers wensen alle lezers
goede feestdagen toe en Gods zegen voor het jaar 2010**